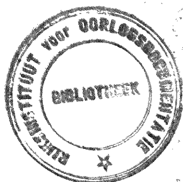
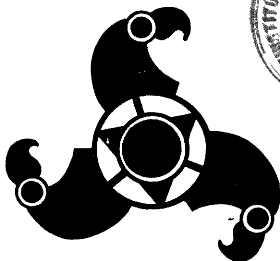
OUD-GERMAANSCH LEVEN

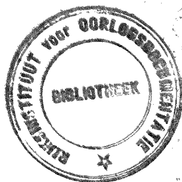

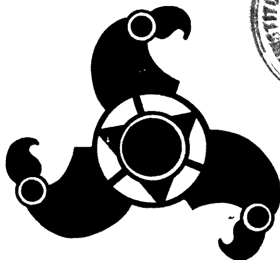

DOOR J. C. NACHENIUS

UITGAVE: N. E. N. A. S. U. LEIDEN

OUD-GERMAANSCH LEVEN

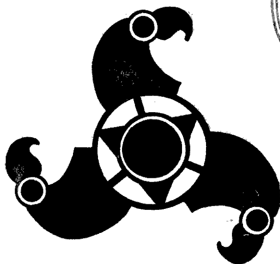
DOOR J. C. NACHENIUS

UITGAVE: N. E. N. A. S. U. LEIDEN

OUD-GERMAANSCH LEVEN

OUD-GERMAANSCH LEVEN

DOOR J. C. NACHENIUS

UITGAVE: N. E. N. A. S. U. LEIDEN

KORTE SCHETSEN VAN OUD-GERMAANSCH LEVEN

INHOUD:

Deze schetsen zijn gekozen uit de reeks „Oud-Germaansch leven" van het Zaterdagsche bijblad „Volk en Bodem" van „Het Nationale Dagblad". De veranderingen zijn van bijkomstigen aard. Toegevoegd is alleen het slot van XII.

I

WIJ ZIJN RANDGEBIED.

Wanneer de Afrikaansche Boeren hun geschiedenis willen begrijpen, zal die geschiedenis in Nederland beginnen, want het meerendeel bestond uit Nederlanders en de kultuur was Nederlandsch. Hun voorgeschiedenis ligt niet in Afrika, maar in het Noorden, in het stamland. Het is noodig, op deze vanzelfsprekende opvatting te wijzen wanneer wij over onze eigen vroegste geschiedenis spreken.

Wij moeten onderscheiden: de geschiedenis van onzen bodem, het Deltaland, en de geschiedenis van de menschen, die het bewoonbaar maakten. Wanneer deze laatste geschiedenis zich afspeelt buiten de huidige grenspalen, zeggen wij dan ho! dat is geen Nederlandsche geschiedenis? De oud-Hollandsche geschiedenis is ook geen Afrikaansche geschiedenis en toch is voor het begrip der Boeren-geschiedenis die Hollandsche van meer belang, dan wat er in Afrika voor dien gebeurde.

Zoo ook in ons geval. In zeer oude tijden, in den steentijd was er in Noord-West Europa een kultuurcentrum van een uitgesproken eigen karakter: de kultuur die de hunnebedden bouwde. Een uitlooper daarvan bevond zich op de hooge gronden in het

Noord-Oosten van ons land. Deze uitlooper schiep eigen vormen, die wij hebben leeren onderscheiden van de meer Oostelijke. Het zou echter dwaas zijn, daarom reeds van een Nederlandsche groep te spreken, Nederland ligt nog in een heel ver verschiet en de eenheid van toen, de „megalithkultuur", besloeg toevallig ook een stukje van het latere Nederland.

Uit deze kultuur zou dan omstreeks 1800 v. Chr. de Germaansche bronskultuur ontstaan met als middelpunt het rijke Jutland, dat het kostbare barnsteen uitvoerde, naar verre landen. Ook dan zijn de latere Nederlandsche gebieden uitloopers, een randgebied, dat tot een grooter geheel behoort.

Na de hooge bloei van den bronstijd met zijn brons- en goud-rijkdom komt de arme ijzertijd, en als wij dan ten slotte het begin onzer jaartelling naderen, zijn hier in het Noorden vele kleinere en grootere Germaansche stammen en stammengroepen, waarvan de Saksers er één zijn. Het is waarschijnlijk dat die Saksen zelf een verzameling van een aantal andere stammen en brokken van stammen zijn, alle Germaansch, die tot een nieuwe eenheid werden, op ongeveer datzelfde gebied, waar eens de hunnebedden-kultuur en daarna de bronskultuur bloeiden. Ook nu vestigt zich op „Nederlandsch" gebied een uitlooper, ook nu is er nog geen sprake van een Nederland. Saksische versterkingen aan het Uddelermeer en op de Grebbeberg (die echter nog niet onderzocht is) vormen een grens.

Ook de Friezen breiden zich van het Noord-Oosten langs onze Delta-kust uit. Alleen de Franken komen uit het Zuiden. Eens woonden zij ook meer Oostwaarts, maar toen zij in ons land kwamen, geschiedde dit uit het Zuiden en in den tijd, dat zij sterk onder de invloeden van het geromaniseerde Gallië hadden gestaan.

Daarom ontstond er ook een botsing tusschen de Franken met hun on-Germaanschen vorm van beambtenstaat, waar de vrije boer „onderdaan" werd, en de Saksen en de Friezen. Beide, de Gallisch-Romeinsche invloeden en de Germaansche oorspronkelijke aard behooren tot onze geschiedenis [1]).

II

IJSLAND.

Wij hebben er op gewezen, hoe ons land in de oudste geschiedenis steeds randgebied was, vooreerst van wat nu Noord-West Duitschland en Denemarken is, maar ook van Gallië. Toen Civilis het Romeinsche juk trachtte af te schudden en heele volksstammen tot aan den midden-Rijn in opstand kwamen, werd het gebied der Bataven nog tot Gallia Belgica gerekend, en wij weten welken invloed de half geromaniseerde Franken hadden, toen het latere Nederland ook voor dat rijk grensland was, waar „de wilde Sassen" in ontoegankelijke oorden woonden en de stugge Friezen hun stijven nek niet wilden buigen, onder het juk van Keizer en Kerk.

Wat weten wij van de samenleving dier Saksische en Friesche Germanen, van de dagelijksche dingen, van hun voorstellingen, hun geloof, hun huwelijksleven, hun rechtspraak enz. Nu, dat is niet al te veel. De Frankenkoning Karel had nog een verzameling der bestaande oud-heidensche gedichten laten bijeenbrengen, maar

[1]) Over andere elementen van ons volk, vooral in het Zuiden, spreken wij hier niet.

Alkuin zijn „minister van eeredienst" verbood de lectuur ervan, waar hij kon, en Karels zoon, Lodewijk de Bidbroeder wilde ze heelemaal niet hooren. De geestverwanten van Alkuin hebben toen wel voor de vernietiging gezorgd, zooals alles vernietigd werd, wat aan de heidensche kultuur herinnerde [1]).

Wij zijn zeer eenzijdig ingelicht over deze kultuur, met wat de vernietigers ervan ons bericht hebben.

De oudheidkunde, de wetenschap der spade, brengt wel nieuw licht over veel wat duister was, maar juist dat, wat wij het liefst zouden willen weten — n.l.: in welke voorstellingswereld leefden deze menschen? — dat kan ook zij niet ontdekken.

En toch is er een weg, al is het dan een omweg. Wanneer wij eens wisten hoe andere naburige Germaansche stammen geleefd hadden, en wanneer dan eens bleek, dat het weinige wat wij van onze eigen oude geschiedenis weten, daarmee in overeenstemming was, dan zou de gevolgtrekking geoorloofd zijn, dat het leven hier niet zoo heel anders geweest kan zijn dan ginds.

Wij weten hoe de dichters der heldenliederen trokken van het eene hof naar het andere, en de gezichtskring van dien tijd was niet beperkt. Wij lezen van den „Dietscher" die op Groenland in dienst van Erik den Rooden, er bij is, wanneer Amerika ontdekt wordt. Twee beroemde Eddaliederen (van Attila en van de Nibelungen) kunnen op Groenland gedicht zijn. De helden aan den Rijn en in het Hunnenland zijn bezongen in het hooge Noorden, in de zusterkolonie van IJsland. En daartusschen lag Saksenland; verkeer en betrekkingen over en weer waren veelvuldig, over

[1]) Niet Lodewijk, zooals ten onrechte wordt beweerd.

Oostzee, over Noordzee en de talen liepen nog zoo weinig uiteen.

Welnu, mogen wij dan zeggen, zooals het leven in die andere Germaansche landen, was, zoo was het bij ons? Wij mogen het, zoolang wij in het oog houden, waarop is gewezen, dat ons latere Nederland toch in een uithoek lag en betrekkelijk arm zal zijn geweest. Maar **a a r d** en **a a n l e g** kwamen overeen, de voorstellingswereld kan niet geheel anders zijn geweest. En nu is er één klein gezegend land, waar ons een schat van overleveringen en berichten is bewaard gebleven: IJsland. Daar zijn in de z.g. Saga's de berichten te vinden over de dagelijksche dingen, over de houding tegenover het leven, over de plaats van de vrouw in de samenleving, over bloedwraak en rechtspraak, over reizen, handel, sport, geloof, kortom over al die dingen, waarvan ons nergens ook maar bij benadering zooveel is bekend gebleven.

Wie de levenshouding van den Germaan in den tijd voor de bekeering wil leeren kennen, moet de Saga's lezen. Daar is stijl, verhaaltrant, inhoud, alles echt. Geen moderne dichtkunst kan deze vervangen. Bij ons is onlangs een werk in dichtvorm uitgekomen en ieder heeft wel eens gehoord van vroegere pogingen in die richting, waarvan Wagners „Ring des Niebelungen" het bekendst is. Maar of die kunst nu groot en machtig is zooals bij Wagner, of klein en onbeduidend, wij leeren er dien tijd niet uit kennen. —

Wij zeiden: bij de Saga's is alles echt. Vergeleken bij moderne werken is dat zeker waar, maar toch mag niet ontkend worden, dat er Christelijke invloeden in te vinden zijn, in de eene meer, in de andere minder. Dit komt doordat zij eerst in den Christelijken tijd zijn opgeteekend.

Maar dat zij zóóveel bewaard hebben van den echten ouden geest, dat komt doordat zij, die ze geboekstaafd hebben uit den mond van het volk, ze niet als heidensch hebben veracht, maar ze hebben liefgehad en bewonderd, zooals de IJslanders het nog heden ten dage doen, wanneer zij in de lange winteravonden hun Saga's lezen.

Het waren nog onverdorven Noorderlingen, wier Christendom hen niet verhinderde te achten wat groot en echt was, in hun roemrijke sibben [1]).

En zij schilderden de fouten en gebreken even trouw als de deugden, ja zij laten niet merken of de eene figuur of de andere hùn man is: zakelijk, natuurgetrouw trekken de gestalten en gebeurtenissen aan ons voorbij, als ware het een onpartijdig rechter die ze aanschouwt. Maar ook dichtkunst, minnelied en spotverzen, phantastische droombeelden, geloof en bijgeloof, realisme en dramatische verhaalkunst, het is er in rijke mengeling bijeen te vinden. Voorwaar een goudmijn, waar gelukkig het werk niet stilligt, maar waar de geleerde werkers delven en graven, om ons inzicht in deze wereld te verdiepen.

Voor wij verder gaan, een verzoek: zet alle voorstellingen die u meebracht overboord, stelt u nieuw en frisch in, met een open hart, zonder het vooroordeel van de „wilde en onbeschaafde heidenen", want wij zullen ze u laten zien, zooals zij waren en zooals zij geteekend zijn in de „Saga's".

Alleen wanneer wij die onbevooroordeeld op ons laten inwerken, zullen wij ze kunnen genieten als kunstwerken en als „monumenten" van ons verleden. „Ons?"

---

[1]) Sibbe is een goed Nederlandsch woord, in streektalen nog levend, dat het hier bedoelde beter weergeeft dan geslacht, een woord dat een ruimere beteekenis heeft gekregen.

Wij zijn toch geen IJslanders? Neen, wij behooren tot een andere groep der Germanen en — wij wezen er al eerder op — de latere Nederlanden waren randgebied. Wanneer wij een kultuur willen leeren kennen, gaan wij niet naar het randgebied, maar naar het kernland. Doch nu verkeeren wij in de moeilijke omstandigheid, dat van het Germaansche leven, waar wij dan het dichtst bij hooren, zoo bitter weinig tot ons is gekomen, en daarom grijpen wij altijd weer naar de IJslandsche schriftelijke overleveringen.

En wij mogen dit doen, want wij weten dat de Germaansche kultuur uit dien tijd toch een eenheid was.

De Germaansche kultuur „uit dien tijd". Welken tijd? Wij hebben het niet over den bronstijd of den steentijd, maar wij hebben het over een periode die valt binnen onze jaartelling, wij spreken over den tijd die aan de bekeering voorafging en over den overgangstijd tot de bekeering. Want dat is niet zoo maar ineens gegaan: Het Christendom had meer dan 1000 jaar noodig om tot in het Noorden door te dringen. Eerst had het onder de Germaansche volken in het Zuiden, zooals de Gothen en de Vandalen, in den vorm van de leer van Arius ingang gevonden. Mede door het toedoen van de Frankische koningen kreeg echter daarna „Rome" de overhand en zoo gebeurde het, dat in het Noorden het Roomsch Katholieke Christendom werd ingevoerd, nadat het reeds lang op de Engelsche eilanden had ingang gevonden. Wie van jaartallen houdt, moge zich met de volgende tevreden stellen:

Bij de Gothen (Wulfila)	350
Bij de Angelsaksen	600—700
Bij de Nederduitschers en Friezen	800
In Skandinavië (IJsland)	1000—1200

De glanstijd in Denemarken en Zweden, met den bloei van dichtkunst en sierkunst valt omstreeks 500 n. Chr., dus nog geheel in den heidenschen tijd. Wanneer bij ons onder bescherming der Franken het Christendom „officieel" is ingevoerd, zou het nog twee eeuwen(!) duren, aleer het op IJsland officieel op het groote „ding" van het jaar 1000 zou worden erkend, en in het Moederland van deze kolonie, zou 30 jaar later Olaf „de Heilige" nog strijden tegen opstandige heidensche boeren — en sneuvelen.

De IJslandsche kultuur van het jaar 1000 is dus „eeuwenoud", want wij spraken reeds van een bloeitijd in Denemarken van 5 eeuwen terug, dat is zoo lang, als van — laten wij zeggen — de opkomst van het Protestantisme tot heden. Deze eeuwenoude kultuur was echter ook niet uit de lucht komen vallen, maar stoelde op voorafgaande perioden, waarin de duizendjarige bronstijd (1800—800 v. Chr.) een hoogtepunt van welvaart, vrede, ontwikkeling en bloei is geweest, die op haar beurt weer voortkwam uit den jongeren steentijd (3000—1800 v. Chr.) — enz.

Wij willen ons echter hier niet ophouden met deze onvoorstelbare lange perioden van ontwikkeling van ons ras, vergeleken waarbij de 1000 jaar Christendom niet lang meer zijn, hoe lang zij ons ook mogen voorkomen, wanneer wij haar in gedachte met zevenmijlslaarzen doorloopen van Karel den Frank door de Middeleeuwen heen naar de Renaissance en den nieuwen tijd, tot wij staan op de grens van dat, wat wij reeds in het onbewuste beleven, dat wat bezig is zich te openbaren, te groeien, — **het nieuwe**, dat in onzen tijd gestalte en vorm krijgt en waarvan wij dit éêne met zekerheid weten, dat het stoelt op **ons** verleden, dat het wortelt in onvoorstelbaar lange perioden van

ontwikkeling van **ons** ras, zooals God dit geschapen en gewild heeft.

Onze geschiedenis werd niet gemaakt in het Zuiden, zij werd er door beïnvloed, bij tijden door „overbluft". Onze geschiedenis is die van het Noorden.

Voor de kennis daarvan is de periode van luttele honderd jaren, welke aan de bekeering voorafging van het grootste belang, want zij leert ons onszelf kennen.

III

GELOOF, MYTHOLOGIE EN FATALISME.

Wanneer wij ons afvragen wat het verschil is tusschen geloof en bijgeloof, dan kan het gebeuren, dat ons antwoord verschillend uitvalt af naar ons „geloof"; d.w.z. alnaar de kerk waartoe wij behooren. Maar wij kunnen ook buiten al deze „gelooven" om vragen, wat geloof is in tegenstelling met bijgeloof en er van uit gaan, dat alle tijden en alle menschen geloof hebben gehad. En dan is wel het kenmerkende voor geloof een gevoel van vertrouwen en zekerheid en voor bijgeloof angst.

Geloof geeft een gevoel van geborgen zijn, een gevoel van in harmonie met de schepping te leven, terwijl bijgeloof ingegeven wordt door de vrees voor vijandige machten.

Wat hadden nu onze Germaansche voorouders: demonenvrees of Godsvertrouwden? Zij kenden beide, maar wij kunnen zeggen dat het Godsvertrouwen de overhand had. Hoe weten wij dat?

Wanneer over den godsdienst der Germanen, gesproken wordt, denkt men gewoonlijk aan een Godenhemel

— naar Grieksch model, maar met Germaansche namen. Dat de Grieksche godenhemel van Homerus echter niet het godsdienstig leven weerspiegelt, maar dichtkunst en mythologie is, weten de geleerden langzamerhand. Veel minder wordt echter nog ingezien dat de Germaansche godenhemel van de Edda dit evenmin doet. Geloof en mythologie zijn twee verschillende dingen, zelfs wanneer die mythologie tot dogma's verstard is, wat echter bij de Germanen niet het geval was.

Weten wij dan iets van dat andere, van dat **geloof** der Germanen? Is er iets bekend van dat gevoel van geborgen zijn, zooals wij het noemden? Er is vooral één Germaansch land, dat zooveel uit het dagelijksch leven der menschen heeft overgeleverd en later opgeteekend, dat wij daar zelfs vrij veel van weten — en dat land is IJsland.

Daar lezen wij dan van twee benamingen die zij aan hun God gaven en deze benamingen zeggen reeds zeer veel. Zij spraken over hun „Vriend" en hun „Fulltrúi", dat beteekent: Hij in wien men zijn volle vertrouwen stelt. Fulltrúi is oud-Noorsch, maar ook wij Nederlanders der 20ste eeuw kunnen de taalverwantschap er makkelijk uit hooren.

De oude Germaan erkende de „orde", de geordendheid der schepping, die de mensch samen met zijn goddelijken „Vriend" in stand moest houden tegenover de machten die daar vijandig tegenover stonden. Maar die „orde" heerschte niet alom, neen, die was alleen daar, waar de mensch de aarde bebouwde en dienstbaar maakte en waar hij zijn vee weidde. Daarbuiten echter, in de wildernis van berg en woud en in de grimmige zee, daar heerschten de andere machten. Doch deze moest men weerstaan! Van een met angst en beven zich onderwerpen aan den vijand der „orde" lag niet in

den Germaanschen aard, dat bracht zijn „geloof" niet mee.

Ons wordt meestal wijsgemaakt, dat de Germanen fatalisten waren, maar dat berust op een misverstand, dat — ook al kan er hier niet dieper op worden ingegaan, toch wel met een enkel woord verduidelijkt kan worden.

Ons valt steeds weer bij de Germanen op, dat uitgesproken bewustzijn, van voor eigen daden verantwoordelijk te zijn. Verantwoordelijk tegenover wie? Tegenover zichzelf, tegenover de eer van de sibbe en meer vaag en verder tegenover de „orde", dat is de samenleving van de menschen der eigen stam met de goddelijke machten, waarmee zij samen, gedragen door het overgeërfde „heil" of „geluk" streden, streden tegen de andere, vijandige machten.

Dit besef van verantwoordelijkheid vinden wij door alle eeuwen heen. Wij komen het tegen als de „vrije wil", vrij om te doen goed of kwaad, wij herkennen het in al de vormen, die de strijd tegen de machten van Uitgaard of de latere machten van het kwade aannam. Dit besef van vrij en verantwoordelijk zijn staat lijnrecht tegenover fatalisme, dat niet anders is dan het gebukt gaan onder een hoogere macht, die, zonder erbarmen, doelloos, willekeurig despotisch, bepaalt wat er gebeuren zal. Dat deed de gezonde Germaan nooit: Hij bukte niet, maar streed! En dat doen wij nog! Wij laten de armen niet hangen in fatalistische „berusting", maar strijden uit de overtuiging, dat die strijd plicht is, en zin heeft, en wanneer wij „godsdienst" hebben dan is onze kracht het bewustzijn dat onze wil en Gods wil om zoo te zeggen in één lijn liggen. Dan voelen wij ons in harmonie met de „orde". Deze vorm van religie is bij ons levensbehoefte, ons ingeschapen en wanneer wij

de rijke bronnen der IJslandsche literatuur beluisteren, herkennen wij onzen eigen aard ook hierin.

Wel zien wij echter, hoe menschen van Germaanschen bloede ontworteld kunnen raken, los van het besef der „orde", los van de sibben en van hun volk. Dan zien wij hen dit geloof — in welken vorm, of in welke kerk zij dit ook beleden hebben — verliezen en plaats maken voor een soort wetenschappelijk schijn-fatalisme, dat echter geen geloof, maar ongeloof is.

IV

DE DOOD EN HET GELOOF.

Hoe stond de Germaan vóór de bekeering tegenover den dood? Vreesde hij dien? Allerminst. Niet dat hij graag stierf, dat zeker niet, maar de dood had toch niet dat angstwekkende, dat hij later kreeg. De dood was niet iets dat maande tot een goed leven en het „memento mori" (gedenk te sterven) zouden de gezonde Germanen niet begrepen hebben. **Gedenk te leven!** dat kenden zij.

Maar hoe sterk hun individualisme [1]) ook was, gelijk daarmee, als tegenpool, hadden zij een uitermate ontwikkeld gevoel van één te zijn met het geslacht, de sibbe, waar men uit voortkwam. Dit geslacht was een even groot, zoo niet grootere werkelijkheid dan de enkeling.

De enkeling bestond alleen in en door de sibbe die leefde, al stierf de enkeling. En deze leefde voor de sibbe en was te allen tijde bereid, indien het moest, zijn

[1]) Wij gebruiken het woord hier in den zin van het voortbrengen van sterke persoonlijkheden, en niet in den zin van losgeslagen zijn van alle bindingen aan land en volk.

leven voor de eer daarvan te laten. En dan, als hij gestorven was, dan nog had hij deel daaraan, dan leefde hij in den heiligen heuvel, waar ook zijn voorouders inkeerden.

Zoo lezen wij van de IJslandsche boeren en wikingen. Dat was hun geloof, hun geborgen zijn. Maar de dood kon nog meer zijn, ja voor den held was de dood steeds meer. Voor hem moest de dood eens het hooggetij des levens worden, niet een angstig vergaan, met vrees voor hel of hoop op hemel, maar de levenstop, waarvan de naroem zou uitstralen op zijn geslacht, dat zoodoende gesterkt werd.

Want zijn „geluk", zijn „heil" zou weer overgaan op jongere telgen van die sibbe, en hoe machtiger leven en hoe geweldiger eindstrijd, waar hij het leven zou laten, hoe meer heil er van zou uitgaan.

En als hij dan viel, was dat dan de dood? Het is moeilijk de voorstellingen van dien tijd in hedendaagsche woorden, die voertuigen zijn van hedendaagsche begrippen, weer te geven. Over het leven na dit leven hadden zij verschillende meest vage voorstellingen, dikwijls ook verbonden met de voorstelling van over zee te gaan; maar dat alles was nog niet de eigenlijken dood. De dood die werkelijk dood was, dat was de dood van de sibbe, het uitsterven. Nergens is ons dat zoo aangrijpend overgeleverd, als in Saga van Egil [2].

Egil is de beroemde IJslandsche dichter en wiking. Zijn broeder had hij in den krijg verloren, in Engeland onder koning Adalstein. Wij lezen hoe hij hem vond en liet begraven en in een gedicht zijn nood klaagt. Wanneer hij dan op het feestgelag van de troepen van koning Adalstein komt, wees deze hem de eereplaats

---

[2] Uitgave Thule, deel III.

aan op den hoogzetel tegenover den koning. „Egil zette zich neder met zijn schild voor zijn voeten. Hij had de helm op het hoofd, en legde zijn zwaard over de knieën. Hij trok het afwisselend tot de helft uit de schede en stiet het dan weer in de schede terug. Zoo zat hij, rechtop, in trotsche houding". — „Hij had een barsch uitzien en keek grimmig wanneer hij geprikkeld was. Schoon was hij gegroeid en stak boven alle mannen uit. Hij had dicht wolfgrauw haar, maar reeds vroeg een kale kruin. Toen Egil daar nu zoo zat, zooals verteld is, trok hij de ééne wenkbrauw van boven tot zijn kin omlaag en de andere tot het voorhoofdshaar omhoog. Boven zijn oogen waren de wenkbrauwen haast aan een gegroeid. Hij wilde niet drinken, hoeveel men hem ook aanbood en bewoog zijn wenkbrauwen afwisselend.

Koning Adalstein zat op den hoogzetel. Hij legde ook zijn zwaard over zijn knieën, en toen zij zoo een tijdlang gezeten hadden, trok de koning het zwaard uit de schede, nam een gouden armring, groot en kostbaar, stak die aan de punt van het zwaard, stond op, ging tot aan het vuur (dat tusschen de zetelrijen brandde) en reikte die over het vuur heen aan Egil". De Saga vertelt dan verder, hoe Egil den ring met de punt van zijn zwaard in ontvangst neemt en aan zijn arm steekt.

Dan legt hij zwaard en helm af, neemt een drinkhoorn, en dronk die leeg. Dan spreekt hij tot dank een korte strophe, en sprak ook weer tot de andere mannen.

Later in 961, verliest hij één zijner beide zonen door ziekte en toen verdronk een zoon op zee. De oude wiking, die toen weer op zijn hofstede op IJsland woont, neemt het aangespoelde lijk voor zich in den zadel en begraaft het in den grafheuvel zijns vaders. Dan sluit hij zich in zijn kamer op en wil niet eten; hij wil sterven. Na drie dagen haalt men zijn dochter Thorgerd, die

met den rijken Olaf de Pauw is gehuwd. — En zij weet haar vader zoover te brengen, dat hij een lied dicht op de dooden, dat zij in runen op staven kerft, opdat het behouden blijve, wanneer zij beiden gestorven zullen zijn.

Dan, al dichtend, keert Egil geheel in het leven terug, het bitterste van zijn smart heeft hij overwonnen in zijn kunst.

Dit gedicht, „het verlies der zonen", is bewaard gebleven. Het is vol bitterheid, want: Egils geslacht „staat aan het eind".

V

DE VROUW.

De beroemde Snorra-Edda is een leerboek voor Skalden (dichters), samengesteld door den geleerden Snorri, tweehonderd jaar na de bekeering, uit het wrakhout van van oud-mythologische voorstellingen. Menige dilettant meent nog dat hier wereldbeschouwing en godsdienst der voor-christelijke Germanen te vinden zijn, doch het is drijfhout, strandgoed, van wat eens in andere tijden ontstond, doch slechts in dezen vorm tot ons is gekomen, om door deskundigen te worden ontleed, gezift en doorzocht en toch brokstuk te blijven.

Ver van den „Olympus" dezer „jongere Edda", ver van dezen godenhemel met al zijn intriges, lagen de dalen en fjorden der Sagaboeren. Vergeleken met deze Edda zijn de Saga's gaaf en echt, al drong de nieuwe tijd ook hier binnen.

Wie meer wil weten van de verhouding tusschen man

en vrouw, wie wil weten welke plaats de vrouw in de Oud-Germaansche samenleving innam, moet zich de moeite getroosten de Saga's te bestudeeren. Maar ook hij, die ze met een ontvankelijk hart alleen maar leest, zal een indruk krijgen die de waanvoorstellingen, die op dit gebied nog heerschen, verdrijft.

Daar, in de Saga's, is de verhouding tusschen den man, „den boom in den strijd" en de vrouw „de linde der sieraden" nog Germaansch, maar daar is de vrouw ook meer dan „linde der sieraden", daar is zij volwaardig mensch **naast** den man; daar is zij niet „object" van zijn sexualiteit, maar persoonlijkheid, **even** vrij, even zelfstandig als de man, even karaktersterk en even dicht — neen dichter bij de goddelijke krachten, bij het „Heil" van de sibbe.

Om het groote verschil te beseffen tusschen „het Noorden" en „het Zuiden", waar de Noord-Germaan eerst in deze eeuwen zoo direct in aanraking mee kwam, moeten wij tegenover de plaats, die de vrouw in de Oud-Germaansche samenleving der Saga's innam, de uitspraak stellen van dien Frankischen bisschop, die in diezelfde eeuwen op een kerksynode te Macon (585) het als zijn meening uitsprak: „Men kan de vrouw geen mensch noemen!" Het feit, dat een dergelijke uitspraak gedaan kon worden, dat het de moeite waard gevonden werd, daarover in discussie te treden, belicht fel het hemelsbreede verschil in opvatting. Wij zouden het nader kunnen belichten, door te wijzen op de plaats van de vrouw aan het hof der Frankische Merowingers, dier Germanenvorsten, die reeds zoo vroeg den heiligen grond des levens hadden verloren en moreel waren ondergegaan in de poel der zedeloosheid, waar de vrouw geen rechten en geen eigenwaarde had, prijsgegeven aan de lusten van haar „heer en meester". Slechts twee

koninginnen maken een uitzondering, beide van niet-Frankische afkomst, Chrothilde de Boergondische en Radegunde van Thüringen.

Zij, die gewend zijn de „menschelijkheid" in steeds voortschrijdende „vooruitgang" te zien, zullen het niet voor mogelijk houden, dat de „vooruitgang" hier zoo weinig klopt. Voor hen **moet** de plaats van de vrouw in de oud-Germaansche samenleving een lage geweest zijn en moet zij eerst door het Christendom uit haar „vernedering" zijn opgericht; in hun voorstelling en volgens hun theorie zijn de toestanden in het pas bekeerde Frankenland „nog" overblijfselen uit de „donkere heidensche tijden".

Wij echter willen onbevangen en onbevooroordeeld de oogen open houden, wij willen tegenover elkaar stellen de vrouw uit het Noorden en de vrouw zooals die zoo dikwijls in „het Zuiden" te vinden is, de vrouw als zelfstandige persoonlijkheid en de vrouw als „object" — de vrouw als gelijkwaardig mensch naast den man, en de vrouw als slavin (Nomadenvolken) — de vrouw bij de heidensche Noord-Germanen en de vrouw in de Middeleeuwen — en dan zien wij geen „vooruitgang" van een „menschheid", maar dan zien wij een andere ontwikkeling hier en een andere ginds. Dan neemt het Noorden een **eigen** plaats in en heeft zijn **eigen** ontwikkeling; dan zien wij de vrouw niet in een waas van sexualiteit, maar in het heldere koele licht, waar niet de „maagd" heiliger is dan de moeder, maar waar de vrouw een plaats bekleedt, passend bij haar aard, doch zonder vernedering. Haar blik wordt niet begrensd door de vier wanden van het vrouwenvertrek, wanneer haar aanleg haar riep om meer te zijn dan de moeder der kinderen van haar man. Zij kon worden tot geëerbiedigde groote persoonlijkheid, leidster die de groote

beslissingen nam, stammoeder of stamheilige evengoed als de man — en dat alles, zonder haar vrouwelijkheid te verliezen.

Met dit voor oogen, leze men de geschiedenis van Unner en men vrage zich af, of wij kunnen zeggen, dat onze samenleving reeds gereinigd is van de invloeden van „het Zuiden", van de voorstellingswereld, waar de man „de heer der schepping" is, **boven** de vrouw en niet **naast** de vrouw, waar de vrouw wel het beminde en bezongen „object" zijner liefde kan zijn, maar niet persoonlijkheid.

Men zou zoo verwacht hebben dat Ketil, de machtige graaf (Herse) uit Noorwegen, die besluit zijn land te verlaten, omdat hij niet tegen Koning Harald Schoonhaar opkan, omdat hij niet 's Konings „pachter" wilde worden, zooals hij zei en bukken voor de geweldenarijen en dwangbekeering — men zou zoo verwachten dat hij de „stamheilige" van zijn sibbe werd. Doch neen, niet de wijd en zijd beroemde wiking wordt dit, doch zijn dochter Unner, die nog wel bekeerd was tot het Christendom. Doch hoe weinig werd daarop geacht. Unner werd op echt heidensch-Germaansche wijze in een scheepsgraf begraven en op echt heidensch-Germaansche wijze vereerd; want zij was wat men noemde een „mensch van groote beslissingen", een leidende persoonlijkheid, die daarom „heilig",, d.w.z. „Heil" brengend was; niet vereerd **omdat** zij een vrouw was, ook niet **hoewel** zij een vrouw was, maar zoo echt Germaansch, omdat zij een **groote persoonlijkheid** was.

„De Germanen dronken uit de schedels hunner verslagen vijanden ..."

VI

FEESTGELAGEN.

Wie kent dit kostelijk zinnetje niet, kostelijk in de oogen van hen, die onze voorouders uit den heidenschen tijd zoo gaarne voorstellen als wilden en kannibalen, maar belachelijk voor wie ook maar iets kent van hun kultuur. Jammerlijk, als wij bedenken hoe ook heden nog onze kinderen vaak dezen onzin te hooren krijgen. En wat is het gevolg en ook al te vaak tevens het doel van deze vervalsching? Dat ons volk den blik naar „het Zuiden" wendt, alsof daar **onze** kultuur vandaan kwam, in plaats van naar „het Noorden", waar het zelf een deel van is.

Wij zullen over het bier en de feestmaaltijden gaan spreken, en wij moeten de schedels niet vergeten! Laten wij eens nagaan, waar deze voorstelling vandaan komt, en waar de overlevering of sage van zooiets verhaalt.

Of neen, laten wij eerst de vondsten raadplegen. Wij weten dat gedurende vele eeuwen den dooden een deel hunner bezittingen werd meegegeven, sieraden, wapenen, een enkelen keer een muziekinstrument, paardentuig enz. Zouden zij die „schedels hunner verslagen vijanden" dan ook niet meekrijgen voor het leven na den dood? Mogen wij niet verwachten, dat in vele der honderden onderzochte graven iets van deze schedels voor den dag is gekomen? En toch, ik heb er nooit van gehoord. Daarentegen zijn vele drinkhorens in graven gevonden; in de eerste eeuwen onzer jaartelling gewoonlijk paarsgewijze en niet alleen in mannen-, maar ook in vrouwengraven. Het vermoeden is uitgesproken (Kossinna), dat dit verband houdt met de taak der vrouw het bier en de mede te bereiden en dan den man

de gevulde horen te reiken en hem tegelijk toe te drinken. Van soortgelijke drinkhorens bericht ons Caesar in zijn boek over den Gallischen krijg: „De horens van den Aueros zijn veel grooter en ook anders gevormd dan die der Romeinsche ossen. Zij worden zorgvuldig uitgezocht, aan den rand in zilver gevat en op de tafels der voornamen als pokalen gebruikt."

Edmund Weber [1]), waaraan wij deze gegevens ontleenen, merkt hierbij op: „Het drinken uit een hoorn is moeilijker dan uit 'n beker of kan. Waarom gebruikten de Germanen dan deze ongemakkelijke horens? Hermann Hofmeister zegt daar het volgende van in zijn Germanenkunde (bl. 145). Hij bespreekt daar hoe de Franken in het Rijnland de Romeinsche glasblazerij overnemen en zegt dan: Zooals alles wat zij aan pakten, goed en zelfstandig door hen werd voortgezet, zoo kwam ook in korten tijd een eigen glasindustrie tot bloei met uitgesproken Germaansche vormen. Naast den eenvoudigen schaal ontstaat de beker, die groote verbreiding heeft gekregen. De versiering, die meestal door opgelegde glasdraden tot stand wordt gebracht, getuigt van smaak. Een grootere soort is de horen, in den vorm van een natuurlijken horen; alles om uit te drinken. Allen komen daarin overeen, dat zij haast zonder uitzondering zonder voet zijn. Dit houdt verband met de zede dat geen glas gevuld mag blijven staan. En ook die eigenaardige zakvormige aanhangsels aan bepaalde glazen hangen hiermee samen. Zij waren van binnen hol en alleen een geoefend drinker kon zoo 'n beker in één teug leegdrinken." Aan het slot merkt Weber dan nog op: „Voor de opgewekte stemming bij het drinkgelag heeft het oud-Engelsch een

[1]) E. Weber: Um Germanenehre.

eigen woord: „dream". Het beteekent „jubel" en „vreugde". De christelijke dichter van het Beowulf-epos heeft het in vers 721 gebruikt om de christelijke eeuwige zaligheid uit te drukken: dreamum bedaeled, d.w.z. van de hemelsche vreugde beroofd.

Is er een beter bewijs denkbaar, dat de Germaan bij het drinkgelag de voorstelling van een verhoogd en versterkt levensgevoel heeft, dat verbonden was met een innerlijke bezieling?"

En nu zouden de beroemde schedels er bijna bij inschieten. Wij kunnen er kort over zijn:

1. Albion, de Langobardenkoning, drinkt volgens een sage (niet saga!) uit den schedel van den overwonnen Gepidenvorst.

2. Wieland laat zijn pijniger, den koning, zonder dat die er zich van bewust is, uit de in zilver gevatte schedels zijner kinderen drinken, die Wieland doodde.

3. Gudrun doodt haar kinderen (uit wraak) en zet ze Atli als spijs voor (oude Atli-lied); ook laat zij hem uit hun schedels drinken (jonger Atli-lied).

Ontleening aan de Grieksche Atreus-sage is hier zeer waarschijnlijk. De dichter gebruikt dit motief als een afgrijselijken vorm van wraak — en dat is alles.

Heldendicht en sagen zijn helaas nog beter bekend dan de IJslandsche saga's, die echter, evenmin als de grafvondsten, ook maar iets melden van het drinken uit de schedels der verslagen vijanden, als waren deze Germanen een soort Koppensnellers.

De doorsnee Nederlander weet van zijn Germaansche voorouders niets af. Hoe zou hij ook? De scholen leeren weinig of niets en er zijn zoo van die gangbare voorstellingen, die aan de kennis van het oud-Germaansche leven in den weg staan.

Een daarvan is de drankzucht der Germanen. Ja, dat weten wij, „zij lagen op berenhuiden en dronken — liefst dag en nacht." Tacitus heeft het immers gezegd en wij zeggen het hem na.

Wat heeft hij dan gezegd? In zijn belangwekkende werk „Germania" staat het beroemde zinnetje: „Zij achten het voor niemand schande, dag en nacht door te drinken." En ook in de Saga's zijn voorbeelden te vinden, waar geweldig gedronken werd — —; ook weten wij welke hoeveelheden bier het Vlaamsche volk per jaar kan verwerken, nog heden.

Alvorens echter hier op in te gaan, willen wij eerst eens nagaan, wat de Germanen in den voor-christelijken tijd dan dronken.

Een zeer oude getuigenis gaf een graf uit den ouderen Bronstijd — dus rond anderhalf 1000 jaar vóór Tacitus. In dit graf was een emmer van berkenschors, waarin de verdroogde resten van den drank, die het voor duizenden jaren bevatte, ons gelegenheid gaf te onderzoeken wat men toen dronk.

En het bleek dat die drank was bereid van boschbessen, veenbessen, tarwe en honing. Het was dus **mede** een zoeten drank. Bovendien werd **bier** gedronken, bereid uit tarwe of gerst en de Romeinen aanschouwden met verbazing, welke hoeveelheden de Germanen daarvan konden drinken.

En nu doet zich de vraag voor: wanneer dronken de Germanen? Tacitus sprak wel van „dag en nacht", maar wij kunnen ons toch moeilijk denken, dat de Germaansche huisvrouw kans zag, zulke hoeveelheden te bereiden. Want handel in bier was er niet, kroegen bestonden niet, het was het werk der huisvrouw en zij was er niet weinig trotsch op, wanneer zij een goeden drank kon schenken. Maar zij, die te zorgen had dat

de zolders en voorraadkamers het heele jaar door voldoende voorzien waren, om al het volk der boerenplaats te voeden, zij zal de hoeveelheden gerst die voor het bier gebruikt konden worden, hebben afgewogen met een vooruitzienden blik en wij weten het, men dronk op bepaalde feesten, en het bier werd voor die feesten bereid, want het kon niet lang worden bewaard. Zoo sprak men b.v. van het Joelbier.

Wijn kenden de Germanen oorspronkelijk niet en het is niemand minder dan Caesar, die in zijn werk over den Gallischen krijg vermeldt, dat er stammen waren, die den invoer van wijn verboden, „omdat men daardoor naar hun meening te slap wordt om ontberingen te verdragen." Wijn was dan ook veel sterker dan het dunne Germaansche bier en werd bij de Romeinen steeds met water verdund.

Wij kunnen gerust aannemen, dat de meeste Germanen tusschen de feestmaaltijden zelden alcoholische dranken gebruikten. Anders was het natuurlijk bij de koningen en grooten, die moesten steeds bier of mede in voorraad hebben, om gasten te onthalen en zoo verwondert het ons niet dat van een Deensch koning wordt bericht, dat hij van sterke balken een geweldig vat liet bouwen, waarvan de opening tot het ingieten zich in de vloer van het bovenvertrek bevond. In deze opening is op een nacht de Zweden-koning Fjölnir terecht gekomen, zoodat hij al drinkend verdronk.

Wij krijgen zoo langzamerhand een ander beeld: niet meer de luie, niets doende Germaan — liefst in een huid gekleed, drinkend uit een legendarische schedel, maar de feestmaaltijd, hetzij dan als gastmaal, hetzij als geregeld terugkeerend doodenfeest, joelfeest enz.

Van deze feestmalen zegt prof. Jan de Vries: „Het feestmaal is geen botte zwelgerij, integendeel, het is ge-

kruid met allerlei geestelijke verlustigingen — —. De mede maakte inderdaad de tongen los en ontsloot den rijkdom van gedachten, die achter die zwijgzame gezichten verborgen lag."

Waaruit deze geestelijke verlustigingen dan alzoo bestonden, zullen wij thans eens nagaan.

Wij hebben hier boven iets over het bier en de mede verteld en er op gewezen, dat onze Germaansche voorouders alleen bij bijzondere gelegenheden „dronken", dat het bier niet duurzaam was en daarom alleen al niet altijd kon klaar staan, behalve dan bij de koningen en voornaamsten. Wanneer Tacitus dan zegt, dat het geen schande gevonden wordt, dag en nacht door te drinken, dan is dat juist, wanneer wij er aan toevoegen „bij gelegenheid". En die gelegenheid was het feestmaal en het gastmaal, maar ook zoo is het nog te algemeen gezegd: het was geen schande voor de mannen, wanneer het feest tegen den nacht zeer luidruchtig werd. Maar toch lezen wij b.v. in Beowulf dat de koning zelf na zonsondergang telkens door op te staan, het teeken gaf dat het drinkgelag beëindigd moest worden en hetzelfde gebeurde in Noorwegen. Dat de vrouwen zich verwijderden wanneer het rumoerig werd, spreekt wel vanzelf, maar dat ook mannen dit konden doen, bewijst een regel uit de Edda, waar gezegd wordt: „niemand zal het een ondeugd noemen, wanneer gij bij het drinken vroeg ter ruste gaat — alleen de onverstandige kent niet de maat van zijn maag." En: „drank is deugdzaam, wanneer men onbeneveld zich de zinnen bewaart." Terrecht zegt daarom ook De Vries: „Het feestmaal is geen botte zwelgerij."

Dat de mede vóór den dronk gewijd werd, dat er heilige krachten in waren, dat is alles een oer-oude

Indo-Germaansche voorstelling, waar wij thans nog niet op ingaan, maar wij willen iets zeggen over de velerlei „geestelijke verlustigingen" van het feestmaal, dat zijn eigen ceremonieel, zijn eigen regels en gewoonten had. „Drinken en oordeelen", dat is de vaste term er voor [1]), en die term wijst er ons reeds op, dat het iets anders was dan drinken alleen.

In het oud-Engelsche Beowulflied, dat omstreeks het jaar 700 is ontstaan, vertelt de dichter ons iets van de voorbereiding van een Germaansch feestmaal.

Koning Hrodhgar had een heerlijke hal laten bouwen, een machtige meed'-zaal, zooals nog nooit aanschouwd was. „Hert" heette de hooge hal, naar 's konings wil, hertengewei sierde den geveltop. — Daar zou Beowulf's zege gevierd worden. — Feestelijk werd de zaal gesierd door vlijtige handen, mannen en vrouwen waren in de weer; goudbonte weefsels dekten de wanden, een wonder voor het oog.

Dat is de omgeving voor het koninklijk feestmaal: naar rang en orde worden de plaatsen aangewezen, Beowulf op de eereplaats naast 's konings zonen. Schenkers brengen de kannen mede of bier, zoodra de vorst in den hoogzetel is gezeten. Naast hem zit de koningin, die meermaals opstaat om den een of anderen held een beker te reiken en de dochter des konings doet desgelijks bij de voornaamste gasten. Dan hooren wij hoe zij zich onderhouden: de koning zelf verhaalt gebeurtenis-

---

[1]) Zulke uitdrukkingen zijn meestal stafrijmend, d.w.z. de hoofdwoorden beginnen met denzelfden medeklinker (of met een klinker); zoo ook hier: „Drekka ok doema".

Ook bij de hier weergegeven raadsels, die haast letterlijk van de Duitsche vertaling van Genzmer (Thule, deel II) in het Nederlandsch konden worden overgebracht.

De gegevens over het drinken zijn genomen uit Edm. Weber: Um Germanenehre (Ad. Klein Verl.).

sen die hij zelf beleefde en ook Beowulf bericht van zijn daden. 's-Konings zanger laat zich niet onbetuigd, en begeleidt zijn voordracht op de harp. Wat hij wel zingt? Heldensagen van Sigemund en de strijd om de Finnsburcht, maar ook andere kennen heldenliederen en er zijn er die de nieuwe heldendaden stafreimend volgens vaste regels der kunst verhalen:

„Het eene woord vond snel het andere, tot reim zich voegend — naar vasten regel het vers bouwend, kunstvol en kundig."

Zoo verliep het feestgelag in de koningshal.

In de hallen der Noorsche en IJslandsche grooten kende men ook de voordracht van de „Saga", de geschiedenissen in proza, soms met dichtregels er tusschendoor, meest van ernstigen inhoud, ja soms van hoogen ernst en tragiek; maar daarnaast ontbrak het ook niet aan grappen en geestigheid. En wij krijgen den indruk dat ieder meedeed; Beda bericht tenminste van een herder die altijd wegsloop, wanneer de harp rondging en ieder iets daarbij moest zingen.

Geliefd waren ook woordgevechten, waarbij het op gevatheid en geest aankwam, een meten in slagvaardigheid, dat echter gemakkelijk tot vete en vijandschap kon leiden.

Niet minder in zwang was het opgeven van raadsels, en de Edda heeft ons een aantal bekende raadsels overgeleverd, b.v. het raadsel van den nevel:

Wie is die machtige,
Die over de markten trekt'
Hij vreet water en woud:
Wind schuwt hij,
Doch gewapenden niet,
En verteert den zonneschijn.

Of het raadsel van de spin:
Voeten heeft het acht
En vier oogen
En draagt de knieën boven den kop.

Of het grappige van de koe:
Vier hangen, vier gangen (gaan)
Twee wijzen den weg,
Twee weren de honden
Achter zwabbert een, dikwijls vuil.

Tenslotte nog een toepasselijk raadsel voor ons onderwerp, dat de lezers toch niet zullen raden:

Zag in den zomer
Bij 't neigen der zon
De vroolijke
Volgmanschap waken;
Het bier dronken
Edelen zwijgend,
Doch brullend stond
Het biervat daar.

Het zijn de zogende biggetjes; zij zwijgen, maar de oude zeug knort er bij.

Wij spraken van de „geestelijke verlustigingen" aan de feestmalen en in de hallen der grooten en willen nu iets vertellen van een der spannendste „verlustigingen", waarbij het hoofd van een groot dichter op het spel stond.

Egil [1]), de beroemde wiking en skald (dichter), leeft in vijandschap met het Noorsche koningshuis. Koning

[1]) Spreek uit: de E als in eggen, de g als Duitsch (ganz) en de i als in gil.

Harald Schoonhaar was gestorven en zijn zoon Erik volgde hem op; maar er was nog een andere zoon, Hakon, welke als pleegzoon aan het hof van Adalstein, koning van Engeland, was opgevoed. Deze kwam ook naar Noorwegen en daar hij grooter aanhang had, werd Erik gedwongen het land te verlaten. De edelman Arinbjörn was gelijk met hem opgevoed en ging met hem. Zij stroopten in Schotland en Engeland en kwamen tot een vergelijk met Adalstein, welke Erik Northumberland te besturen gaf, om het tegen Ieren en Schotten te verdedigen.

Egil zat op zijn hofstede op IJsland, op Borg en het was nu de tweede winter na den dood zijns vaders. Toen pakte hem de onrust, naarmate de winter ten einde liep en tegen den zomer rustte hij een schip uit, huurde matrozen en zeilde met dertig man naar Engeland. Zijn vrouw Asgerd beheerde zijn bezittingen.

Zij hadden veel storm en tegenwind aan de Schotsche kust. Op de Engelsche kust, in den avond, strandde het schip, doch manschap en de meeste have werd gered. Zij ervoeren dat zij dicht bij York waren, waar Erik regeerde, Erik Bloedbijl met zijn gemalin Gunnhild, de vijand van Egil. Aan ontkomen was geen denken en verkleed te ontvluchten leek hem weinig roemvol. Nog dienzelfden nacht verschaft hij zich een paard, komt den volgenden avond bij de burcht en rijdt de vesting binnen, zoekt de woning van Arinbjörn op en laat zich melden. De boodschapper roept in de hal, waar allen aan tafel zitten: „Een man staat hier voor de deur, geweldig als een monster, en verzocht mij te vragen, of gij buiten of binnen spreken wilt met Egil Skallagrimszoon." Arinbjörn komt dan buiten en Egil verhaalt kort zijn ongeval. Arinbjörn belooft hem te helpen. Daarop wapent hij zijn mannen, ook de man-

nen die Egil begeleid hadden nemen hun wapenen en zoo gaan zij naar het hof van den koning.

Zij worden binnengelaten en Arinbjörn verschijnt met Egil en tien zijner mannen voor den koning, die aan tafel zat. Toen zeide Arinbjörn: „Een man komt hier in mijn geleide, die een langen weg heeft afgelegd, om u op te zoeken en zich met u te verzoenen. Dat is een groote roem voor u, dat uw vijanden vrijwillig uit andere landen komen en van meening zijn, uw toorn niet te kunnen dragen," en dan verzoekt hij den koning zich met hem te verzoenen.

De koning ziet op en daar, uitstekend boven de hoofden aller mannen, staat zijn vijand Egil. De koningin spoort Erik aan Egil te dooden, Arinbjörn pleit voor hem en ten slotte mag Egil den nacht bij Arinbjörn blijven, want „dooden in den nacht is moord".

Toen gaf Arinbjörn den volgenden raad aan Egil: Maak een „prijslied" van twintig strophen op den koning en draag dat morgen voor. Het „heil" zal dan bepalen, wat gebeurt. Daarop had Egil nu juist niet gerekend, een prijslied op zijn vijand te dichten, maar zeker zou het hem tot grooten roem strekken, indien dit kunst- en waagstuk gelukte. Zoo zette hij zich aan het werk, terwijl de anderen tot middernacht bij het bier zaten. En toen het dag werd, kwam Arinbjörn tot Egil en hij had het geheele prijslied klaar en had het vast in zijn geheugen, zoodat hij het uit het hoofd kon voordragen.

Toen koning Erik met groot gevolg aan tafel zat, ging ook Arinbjörn met al zijn goed uitgeruste manschap naar het koningshuis. Met de helft der mannen gaat hij binnen, begroet den koning, wijst op zijn eigen trouw en vraagt verzoening voor Egil. Doch indien dat te veel is, „dan is het toch voornaam, hem een week

tijd te laten en vrije afvaart, opdat hij zich kan redden, daar hij u toch uit eigen beweging heeft opgezocht".

De koningin wilde van geen vrede weten, zij valt telkens in de rede en maakt Arinbjörn verwijten, dat hij voor een vijand des konings pleit, doch deze zegt, dat het den koning geen roem brengt, „een buitenlandschen boerenzoon te dooden, dien hij in zijn macht heeft. „Doch wanneer hij hiermee roem wil oogsten, zal ik hem daaraan helpen, dat dit voorval waardiger afloopt voor de overlevering. Egil en ik zullen elkaar bijstaan en men zal met ons beiden tegelijk strijden moeten. Egils dood zal u duur komen te staan, o koning, daar ik en mijn mannen op het slagveld zullen vallen. Ik had wel anders van u verwacht, als dat u mij liever wilt laten neerhouwen, inplaats van mij het leven van een man te schenken, waarom ik vraag."

De spanning in de zaal is tot het uiterste gestegen. De mannen weten, wat het zeggen wil, als het tot strijd moet komen met Arinbjörn en zijn mannen en den geweldenaar Egil en de zijnen.

Op dat oogenblik treedt Egil naar voren en begint de voordracht van zijn gedicht. Hij sprak met luider stemme en het werd stil. En koning Erik zat hoog in zijn zetel, zijn oogen scherp op Egil gericht. Toen het prijslied ten einde was, sprak hij: „Het lied is voortreffelijk voorgedragen. Arinbjörn, ik heb de zaak van Egil bij mijzelf overlegd" en dan staat hij toe, dat Egil vrij mag vertrekken, maar hij waarschuwt hem, zijn tochten zoo in te richten, dat hij hem of zijn zoons niet meer onder de oogen komt. Egil dankt den koning in een paar dichtregels voor het vrijgeven van zijn „leelijke kop", die hij als „kostbaar kleinood" van den grootmoedigen aanneemt.

Dan begeleidt Arinbjörn hem met honderd gewapen-

de mannen naar het hof van koning Adalstein, waar zij een goede ontvangst hadden. Het refrein van Egils groote prijslied zal in die dagen in de landen alom zijn gezongen en ook wij nog kunnen den virtuoos der Skaldenkunst bewonderen. Voorwaar, hij kon zich roemen: „De heuvel (grafheuvel) van roem, die ik oprichtte, zal blijven staan in het rijk der dichtkunst."

VII

„MAGIE"

Wij hebben een en ander over het bierdrinken en de feestmaaltijden der Germanen kunnen zeggen, doch hebben een kant — voor hen waarschijnlijk de allerbeheerschende kant — buiten beschouwing gelaten, nl. het bier als **heil**-brengende drank. Wij moeten echter eerst weer opriuming houden, alvorens wij tot een juist begrip kunnen komen, want wanneer wij van het bier spreken als een drank, waar een „**magische**" werking van uit gaat, dan zijn wij het spoor al kwijt, dan begaan wij de fout die altijd weer gemaakt wordt, door het oud-Germaansche leven te willen verduidelijken met termen, die de voorstellingswereld van geheel andere, vreemde, kulturen ons nader trachten te brengen.

Er mag dan uiterlijk overeenkomst zijn, wanneer men die gewoonte op zichzelf, geisoleerd beschouwt, maar daar zit juist de fout. Evenmin als de menschelijke ziel, de geest, het karakter, dingen zijn die los naast elkaar staan, evenmin is het geestelijk leven van een kultuur een samenraapsel (een conglomeraat) van gewoonten en gebruiken, van voorstellingen en overleveringen; beide zijn een organisch geheel, een individualiteit

(d.w.z. een „ondeelbaarheid"). Nu kunnen — en moeten — wij dit ondeelbare geheel weliswaar **ontleden**, om het te begrijpen, maar wij moeten de deelen, wanneer die om zoo te zeggen voor ons op tafel liggen niet als zelfstandige dingen, (als individuen) gaan beschouwen, wij moeten ze steeds als deelen of als organen van een geheel blijven zien.

Dit groote geheel, dat wij willen begrijpen in zijn wezen, ontleden wij, echter niet om het nu uiteengesneden te laten liggen, maar om zoodoende tot het wezen door te dringen en ze dan **als uitingen van dit wezen te leeren zien** — en niet als uitingen van b.v. een Oostersche kultuur. De volkenkundigen waren met het zoeken naar parallelen (zooals: adatrecht = burenplicht) op het verkeerde spoor; het blijft de oppervlakte, het uitwendige, datgene waarin ook de oppervlakkige krantenlezer belangstelt, doch dat juist den weg tot werkelijk in-zicht verspert. Wanneer twee menschen hetzelfde doen, is het nog niet hetzelfde! dit geldt ook van kulturen.

En daarom moeten wij voorzichtig zijn met het woordje „magie" in verband met de oud-Germaansche, ja heel de Germaansche kultuur. Wij willen niet beweren dat alle magie den Germanen vreemd was, maar wat boven alles direct opvalt is, dat er een groote tegenstelling hierin bestaat tusschen het Zuiden en Oosten, en het Noorden.

Wanneer er godsdienstvormen zijn, waar religie en magie zoozeer dooreengegroeid zijn (als de alg en het wier bij de korstmossen), dat wij ze met moeite kunnen onderscheiden, dan is de scheiding bij den Germaan duidelijk. **Aan den buitenrand komt magie voor,** „Finnen" (Lappen) beoefenen magie en worden als waarzeggers en waarzegsters gebruikt. **Maar in zijn**

binnenste veracht de gezonde Germaan deze dingen.

Prof. De Vries zegt het zeer duidelijk: „In de jaren, toen de Romeinen de Rijnstreken beheerschten, heeft zich vooral de tooverij (zwarte magie) sterk ontwikkeld", overgenomen „met de Orientalische culten". En sprekend over den lateren christelijken tijd zegt hij: „De vele tooverhandelingen en toovermiddelen, die uit het latere bijgeloof bekend zijn, zijn het resultaat van een, gedurende eeuwen onafgebroken binnenstroomen van on-Germaansche elementen" [1]).

Hiertoe behooren ook de heksen- en demonenwaan der Middeleeuwen, die ten onrechte als „overblijfsel" van den heidenschen tijd worden beschouwd. Wij weten dat de vorm, „waarin deze heksenwaan zich vertoont, zoozeer met vreemde voorstellingen is overwoekerd, dat zij geheel en al tot het middeleeuwsche, Westeuropeesche bijgeloof gerekend moet worden" [1]). Wanneer wij dan ook hooren dat er plaatsen zijn geweest, waar de heksenprocessen nog slechts weinige vrouwen hadden overgelaten, dan vragen wij ons toch ook af, hoe het dan wel in de oud-Germaansche wereld moet hebben uitgezien, wanneer dit „slechts een overblijfsel" is geweest. En wanneer wij ons dan tot de IJslandsche literatuur wenden, die alles zoo onbevooroordeeld, natuurgetrouw weergeeft, dan vinden wij niets daarvan, dan heerscht daar een andere geest, de Germaansche geest, die wel aan ingevoerde waanvoorstellingen ten prooi kan vallen, die geestelijk uit het evenwicht kan worden geslagen, maar die zich in den loop der tijden toch weer hervindt, zich zelf wordt.

Wij hebben in het begin onderscheiden tusschen ge-

[1]) Altgermanische Religionsgeschichte I blz. 315—317.

loof en bijgeloof, door te zeggen dat geloof en geborgenheid in God bijeenhooren en bijgeloof en angst samengaan.

Magie in den zin die men er gewoonlijk aan geeft (zwarte magie), hangt samen met angst en vrees. De „magier" is geen Germaansche figuur — hij is een Oosterling.

Wanneer uit veel vroegere tijden, uit den bronstijd, een bronzen pot stamt, welke uit een graf is opgegraven en wanneer deze pot dan magische dingen bevat, zooals botjes, tanden, nagels, van verschillende dieren, een twijgje, een steentje enz., dan denken wij aan den „medicijnman" en waarschijnlijk terecht. Evenzoo bij de paar „medicijnbuidels" met soortgelijken inhoud. Waren zij echter Germaansch? Passen deze dingen bij het wezen van de Germaansche kultuur, of staan ze daar wildvreemd tusschen? **Daar gaat het om!** En dan zal niemand, die onbevangen hier tegenoverstaat, het Germaansche geloof met veel magie willen belasten.

VII

HET HEIL IN HET BIER.

Het schijnt dat „heilige maaltijden" bij alle volken en kulturen en in alle tijden worden aangetroffen. Dikwijls is er de voorstelling van het offer bij, van plant, dier of zelfs mensch (het oude Mexico), waarbij dan het offer tot God wordt, of door God en mensch gemeenschappelijk gegeten wordt, waardoor dan de bloedgemeenschap tusschen God en mensch versterkt wordt.

Wij wezen er reeds op, dat gebruiken, die naar het uiterlijk op elkaar lijken, nog niet uit denzelfden geest

behoeven voort te komen. „Hier loert het gevaar van een vergelijkende ethnologische methode", zegt prof. De Vries — en zoo willen wij dan ook verder niet denken aan soortgelijke gebruiken, wanneer wij over het heilige maal bij de Germanen spreken.

Zij noemden het „blot" en hielden het twee of drie maal per jaar, soms ook vaker. Al te veel weten wij er niet van, maar toch genoeg om er ons een voorstelling van te kunnen maken. Het gezelschap kon groot of klein zijn, maar één ding stond vast: zij die tezamen een „blot" hielden, waren één, tusschen hen heerschte heilige vrede en geen vreemde kon er deel aan hebben; ja het doel van het „blot" was, dezen vrede te versterken en daarmee het „Heil"; en dat niet zoo zeer voor den enkeling als voor de sibbe als geheel; of ook wel voor den hertog of koning en diens volgmanschap. En tot de sibbe behoorden niet alleen de levenden, maar ook de dooden en nog niet geborenen. Schoon en vriendelijk was de voorstelling, hoe ook de afgestorvenen aan een „blot" konden deelhebben, mede het Heil versterkend: de kloof tusschen leven en dood was niet diep, of eerder nog, er was geen kloof, zoo „individualistisch" dacht de Germaan dier dagen niet: de levende eenheid van de sibbe was een hoogere individualiteit, die allen omvatte, ook de dooden.

Wanneer een „blot" gehouden werd, ging de grendel voor de deur. Niet omdat de handeling iets geheimzinnigs zou hebben, dat allerminst, maar de heilige vrede mocht onder geen voorwaarde verstoord worden, vreemden hadden geen deel, konden geen deel hebben en zouden het heil in onheil kunnen verkeeren. Op geestige wijze bezingt de Skald Sigvat, hoe hij met twee reisgenooten in de beboschte streken aan den grens op weg naar Götland, voor gesloten deuren komt.

Toen zij aan een woonplaats kwamen stond daar de vrouw des huizes al in de deur en zei: Blijf uit mijn huis, ik ben heidin; zij hadden ook een „blot" aangericht. Den volgenden avond kwamen zij bij drie boeren, en ook die hielden de deuren toe en ten slotte trokken zij dienzelfden avond nog verder naar een vierde hofstede, waarvan de boer te goeder naam en faam bekend stond in de heele omgeving, wegens zijn gastvrijheid. Doch ook deze „grondschoffelaar" — zooals de skald minachtend zegt — liet hen niet binnen; niet één heiden nam hem op voor den nacht! En toch weten wij, hoe gastvrij zij anders waren. Het was geen aangename tocht voor de koningsmannen in den winter, terwijl zij in de koude nachten buitengesloten waren [1]).

Hier zagen wij het „blot" als het ware van buiten. Wat gebeurde binnen? Iets daarvan hooren wij in de geschiedenis van koning Hakon (den pleegzoon van koning Aethelstan van Engeland). Hij was bekeerd en mocht dus niet aan een „blot" meedoen. Wanneer hij daarom op een bijeenkomst kwam, waar de boeren een groot „blot" hielden, placht hij zijn maaltijd met slechts weinige mannen afzonderlijk in een klein huis te gebruiken, zoo verhaalt Snorri in zijn „Geschiedenis der Noorweegsche koningen". Doch op een keer in den herfst, morden de boeren, omdat de koning niet op den hoogzetel zat, toen het feest het hoogtepunt bereikte. Op aandringen van hertog Sigurd verscheen de koning en zette zich ook werkelijk op den hoogzetel en hertog Sigurd, die de leiding van het „blot" had, dronk den koning den eersten hoorn mede toe. Daarmee was het ronddrinken geopend, hertog Sigurd „sprak over den hoorn", d.w.z. hij sprak (of zong) op een ons onbe-

[1]) Thule XV, bl. 139.

kende wijze, waarschijnlijk in korte stafrijmende verzen, en de koning was daarmee deelhebbend aan de groote gemeenschap der aanzittenden, zijn „heil" en hun „heil" werden één, de sterkste banden die menschen verbinden konden, bonden hen, de heiligste vrede werd bezegeld. Daarom zagen de mannen nauwkeurig toe, of de koning meedeed, doch deze weifelde en maakte het teeken des kruises; doch hertog Sigurd stelde de mannen gerust met te zeggen, dat de koning het teeken van den hamer (van Thor) maakte en zoo bleef alles rustig. Maar den volgenden avond drongen de wantrouwende boeren er op aan, dat de koning van het paardenvleesch zou meeëten, doch hij wilde niet; toen van de paardensoep, en hij wilde ook niet; tenslotte van het vet, doch ook dat deed de koning niet en de boeren werden bijna handtastelijk. Het volgend jaar dreigden zij hem met geweld, als hij niet meedeed en ten slotte at de koning van de paardenlever en dronk zonder het teeken des kruises te maken alle bekers die rondgingen [2].

Waarom stonden die boeren daarop? Omdat naar hun voorstelling volk en vorst één moesten zijn, omdat eenzelfde vrede en eenzelfde heil hen moest verbinden en dat daarom de koning bij de jaarlijksche vernieuwing niet mocht ontbreken. Hoe konden zij hem anders vertrouwen, hoe kon hij anders hun eer en heil verdedigen, zooals een goede koning dat moest doen?

Wij wezen er op, dat de enkeling, het individu zich voelde als deel van de sibbe. De Sibbe was niet een abstract iets, het was een levende werkelijkheid met

[2]) Thule XV, bl. 153, het eten van paardenvleesch was den christenen verboden.

een eigen „ziel", met eigen „Heil" en daarbuiten was de enkeling niets, niet in dit leven en ook niet daarna; daarbuiten was hij werkelijk dood, daarbinnen was hij levend, ook na dit leven — geborgen.

Daar waren ook „de krachten", wij zouden zeggen „goddelijke krachten" en ook deze stonden in de gemeenschap met den mensch, een gemeenschap die haar hoogtepunt had bij het „blot", het heilige maal, terwijl het hoogtepunt van deze heele plechtige gebeurtenis het drinken van het bier was; dan vloeiden het menschelijke en goddelijke ineen, dan sterkte het een het ander, dan werd het Heil vernieuwd. Dan was het de tijd om machtige eden te zweren, want dan ging er iets van de woorden uit, dan was alles en ieder als geladen met de krachten van het gemeenschappelijk goddelijk Heil.

Van het ceremonieel weten wij niet veel. Het brouwen van het bier, dat de vrouw, de „mede-godin", alleen kon bereiden, zal alreeds met bijzondere gebruiken ter heiliging gepaard zijn gegaan. Maar de volle heilwerking, zal het bier eerst in de hal hebben gekregen, wanneer het hoofd der Sibbe of de gode [3]) over den gevulden hoorn „sprak". Wat sprak hij? Wij weten het niet, maar kunnen vermoeden dat het het plechtigste oogenblik was. De christelijke gilden pleegden het ook nog te doen; wij weten van de statuten van een Noorsche gilde, waar met dezelfde woorden gesproken wordt van „spreken over, of het zegenen van de minni". En deze „minne" is niet anders dan het Zuid-Germaansche woord voor denzelfden gevulden hoorn, dat voor het gekerstende gebruik nu ook in het Noorden ingang

---

3) „Gode" is op IJsland de vertegenwoordiger en rechter van een boerengemeenschap.

vond. Het minne drinken (ook ten onzent bekend zoo goed als wij gildebier kennen) kan hier en daar vermoedens over het „blot" waarschijnlijk maken.

Evenals daar moest de hoorn van man tot man rond de hal gaan en zoo den cirkel sluiten. Een groot kwaad was het, zijn buurman over te slaan, of zelf niet mee te dit verband gezien, kunnen wij de houding van de boeren tegenover koning Hakon beter begrijpen.

Wij spraken van het heiligen, het spreken over den hoorn. Hoe dat gebeurde weten wij, zooals gezegd niet, maar het daarvoor gebruikte oud-Noorsche woord, wijst er op, dat de drank een andere werd, **het bier wordt „het Heil" zelve,** en door het gemeenschappelijk drinken worden allen aan dit Heil deelachtig, door dit Heil gesterkt.

„Iedere periode heeft haar eigen cultureele structuur" zegt De Vries, „welke ook de godsdienstige voorstellingen bepaalt. Deze structuren moeten wij zien, op zichzelf, met eigen waarden, welke in dien vorm slechts eenmaal voorkomen en als zoodanig begrepen moeten worden". Daarom hebben wij over „magie" gesproken, alvorens over „het Heil in het bier" te spreken, want wij weten dat de mensch lui is, lui om te denken, lui om zich los te maken van de platgetreden wegen der gedachten, die niet meer dan phrase zijn geworden. Wij zeiden daar dat wij alle voorstellingen van zwarte magie moesten thuislaten en wij willen slechts één zin van Grönbech aanhalen (aan wien wij de meeste gegevens over het „blot" ontleenden), n.l.: De heiliging van het bier „heeft niets te maken met den magischen toovenaar, die in een meer van duisternis hengelt met zijn tooverhaak".

Wij spraken over „de Krachten" en ook daar loopen wij gevaar de „eigen structuur" van de Germaansche

wereldbeschouwing niet te kunnen zien, door het uitspreken van een enkel woord: pantheïsme! Daarmee grendelt men de half geopende deur, die een begrijpen mogelijk maakt weer toe, en wandelt voort op de platgetreden wegen, waar men zich niet behoeft in te spannen, waar alles netjes geëtiketteerd wordt opgediend. Het doet denken aan die plantkundigen, die de plantenwereld indeelden naar de kleur der bloemen in plaats van de „innerlijke structuur" te onderzoeken, zooals wij thans doen.

En het is juist deze „innerlijke structuur" die wij willen leeren kennen, en waarin wij bij alle verschil, de verwantschap, de bloedverwantschap herkennen.

Want allerwege groeit de belangstelling voor deze verguisde heidenen of geïdealiseerde helden. Wij echter willen ten minste dit van de Sagaschrijvers leeren: hen zien zooals zij waren, met hun deugden en hun zwakheden, niet hen verachtend als heidenen, en niet hen verheerlijkend als theaterhelden, maar hen liefhebbend en achtend als ons voorgeslacht.

IX

SAAMHOORIGHEID.

Wanneer wij spreken van saamhoorigheid, dan is dat nog iets heel anders dan wat bij den heidenschen Germaan de eenheid van de Sibbe of van een dinggemeenschap was. Het individualisme zit er bij ons zóó doen: dan ontstond een onderbreking in den levenden ring, dan werd onheil gesticht in plaats van heil gesterkt. Zoo 'n man plaatste zich buiten de gemeenschap, maar wat erger was, hij beschadigde die ge-

meenschap en daarmee allen die aanwezig waren. In diep in, dat wij moeite hebben, ons de Germaansche voorstelling in te denken. De „structuur" van de periode waar wij in leven verschilt zoozeer van die der heidensche Germanen, dat wij gevaar loopen met eenzelfde woord toch iets heel anders uit te drukken dan zij. Het Heil van de Sibbe, het Heil in het bier, het wijst alles op gemeenschap, op saamhoorigheid, maar niet als iets dat wenschelijk of zelfs noodzakelijk is (dat weten wij ook wel), maar als iets, dat de **kern** van het leven zelf uitmaakt, als iets, dat niet alleen de menschen onderling verbindt, maar ook de mensch en zijn goddelijken Vriend of de Krachten vereenigt tot een hechten levensring, die bij het „blot", het heilige maal, als het ware in levenden lijve daar staat, wanneer de hoorn van man tot man gaat en heilige eeden over den hoorn worden gesproken, die in één teug wordt geleegd. Deze eenheid die dan groeit uit het bier, dat het Heil zelve wordt door dezen samenkomst, deze eenheid in vrede, geluk en heil, deze kracht sterkende en krachtscheppende eenheid laat zich niet vergelijken met ons saamhoorigheidsgevoel, dat van anderen oorsprong is. Maar wanneer wij ons deze levenseenheid indenken, dan kan een verlangen over ons komen, iets als een heimwee en dan kan het gebeuren, dat ons verslapte, verbleekte saamhoorigheidsgevoel weer iets — hoe weinig ook — krijgt van dat oude, dat gebonden was aan dien bepaalden tijd („structuur van die periode"), doch dat ons den weg kan helpen vinden tot het vormen van den nieuwen tijd die aanbreekt (die zijn eigen, doch verwante structuur zal hebben).

Het is dit besef van een onverbrekelijke eenheid in de sibbe te vormen, dat zoo kenmerkend is voor de heidensch-Germaansche samenleving, dat wij die eerst

moeten beleven — voor zoover ons dat nog mogelijk is — om verschillende gebeurtenissen te begrijpen. En dan denk ik aan een bekende gebeurtenis uit onze vroegste vaderlandsche geschiedenis, een gebeurtenis, die als een aardigheid verhaald wordt, zonder dat men den diepen ernst beseft. De zendeling Wolfram heeft den Frieschen koning Radbout tot het Christendom overgehaald. Waarom hij zich liet bekeeren, weten wij niet, het kunnen politieke overwegingen zijn geweest. Maar op het laatste oogenblik vóór den doop, vroeg de koning of de gestorvenen van zijn sibbe later bij hem zouden zijn. Doch dat kon niet, dat waren heidenen die in de hel huisden. Toen trok hij zich terug: de heidensch-Germaansche voorstelling van de eenheid der sibbe, één in heiligen vrede, één in heil, was nog te machtig, te levend in hem; hij was geen ontwortelde wiking; hij kon de vredeloosheid, de eenzaamheid niet dragen, zijn bekeering zou het Heil aan stukken slaan, tenzij de anderen, die gestorvenen ook mee konden komen. Waar dat niet kon, viel Midgaard uiteen, daar werd de „orde" verbroken, daar kreeg Uitgaard macht over de menschen, daar werd de mensch enkeling en dat is: heilloos.

Waar zou hij dan verder zijn kracht om te leven kunnen vernieuwen, wanneer de sibbe uiteenviel? — Wij weten het; velen zijn in de stormachtige tijden, die wij in onze schoolboekjes aanduiden met „de invallen van de Noormannen" ontworteld, zij werden op zichzelf gesteld en de tijd kwam, dat zij steun vonden in de kerk, een kerk, die hen waarborgen schonk voor „verlossing van zonden" en „een eeuwig leven".

Wanneer wij beseffen, dat het moeilijk is ons te verplaatsen in de gedachtenwereld dier tijden, dan zullen wij het ook begrijpen, hoe oneindig moeilijker het voor

die Germanen moet zijn geweest te begrijpen, wat de kerk met deze woorden bedoelde, want die behelsden gedachten van een hun vreemde „structuur".

En zoo zien wij datzelfde, wat Radbout beleefde telkens weer: zij hielden aan de gebondenheid, de eenheid vast, was het dan niet meer met de oude „krachten" dan met den nieuwen „hertog", den „witten Krist". Daarom dat besluit op IJsland in het jaar 1000: alles Christen of alles heiden, al was het dan maar voor het uiterlijk, maar de gemeenschap mocht niet verder uiteenscheuren — en zoo werd toen het christendom vrijwillig ingevoerd; maar dit besluit was heidensch van „structuur".

X

„HEIDENEN"

Zij, die het hardst roepen over „modern heidendom" weten gewoonlijk niets van het Germaansche heidendom af. Heidendom is voor hen heidendom, zonder meer. Wanneer het primitief is (natuurlijk waren de Germanen primitief!) dan is het een mengsel van bijgeloof, afgodendienst en magie. Wat de Germanen geloofden „moet" dus afgodendienst met afgodsbeelden geweest zijn en een heeleboel bijgeloovige magie.

Wanneer op een geveltop van een kerk een kruis staat, dan is dit een symbool zonder meer. Maar wanneer op een boerenhoeve een oud symbolisch teeken staat, dan moet dit dadelijk primitieve magie geweest zijn. Wanneer een kerkgebouw niet ontwijd mag worden door het te gebruiken voor danszaal of een politieke vergadering, vinden de geloovigen dat vanzelfsprekend.

Maar wanneer een zendeling op een heilige plaats het gewijde vee slacht (zooals op een onzer wadden-eilanden geschiedde), of een schunnig spotliedje dicht op een Germaansche heilige (zooals de IJslanders moesten aanhooren) dan begrijpen zij vaak niet, dat die heidenen dit onteering van het heilige moesten vinden. Wanneer het altaar in verschillende christelijke kerken een voorname plaats inneemt — goed, maar wanneer bij de heidensche Germanen een steen of een houten stam op een heilige plaats staat, dan moet het bepaald een afgodsbeeld zijn, of er moet er een op hebben gestaan. Natuurlijk! Het waren toch primitieve heidenen, en die hebben afgodsbeelden.

Zoo redeneerden de christenen vroeger ook. Zij waren in het Zuiden veel met afgodsbeelden in aanraking gekomen en zij hadden ze leeren verafschuwen. Zij hebben toen zoo goed als thans den Germanen afgodsbeelden toegedicht. Dit is nu niet primitief, maar naïef.

Wij weten, dat de IJslanders vaak een kleinen hut, een heilige plaats, bij hun huis hadden. Van Thorstein wordt bericht dat hij hier naar gewoonte iederen dag heenging om te bidden en dat er alleen een steen in stond [1]). Zoo 'n steen heette „stallr"; de heilige armring lag er op, waarbij gezworen werd die bij groote handelingen, zooals heilige maaltijden, en wetspreking gedragen werd; ook in den krijg. Wij weten dat deze plaats soms een onderdeel van een groote hal vormde, waar de groote godsdienstige feesten gehouden werden.

Deze vorm is misschien eerst ontstaan onder den invloed van wat IJslanders van christelijke kerken gezien hadden. In zoo 'n hal werd de heilige maaltijd gehou-

---

[1]) Thule VIII, bl. 251.

den en het bier gedronken en wat hier bij den ring gezworen werd, dat moest volbracht worden.

Er zijn resten van deze hallen op IJsland opgegraven. Ze worden dan meestal „tempels" genoemd, of liefst „godentempels" en de lezer kijkt in verbeelding al rond, om te zien waar de afgod staat. In het aardige boekje „Alt Island im Bilde", komt een beschrijving van de resten van Hofsstadir voor, waar plaats was voor ongeveer 150 man. Een afzonderlijk bijgebouw, dat aan het koor der christelijke kerken deed denken, had een verhoogde plaats, uit vlakke steenen samengesteld en daarop een groote onbehouwen steen. Dan heet het: „misschien is het een soort altaar geweest, waaromheen de godenbeelden waren aangebracht". Er zijn vele overleveringen, die er op wijzen, dat de Germanen een cultus zonder godenbeelden hadden. Wel weten wij later ook van het bestaan van „godenbeelden", maar hier, waar wij de „stallr" voor ons zien, waarvan ook de saga weet, bestaat niet de minste reden om van beelden te fabelen. Maar dat hoort er nu eenmaal bij: heidenen aanbidden afgodenbeelden.

Maar indien zij hier dan geen afgodsbeelden aanbidden, dan aanbidden zij een steen, een „fetisch". Ook dat is onjuist. Zij gingen naar een heilige plaats om „heil te halen". Toen Aud, een christin, op IJsland gestorven was richtte men ter harer vereering op de plaats waar zij placht te bidden een steenhoop, een „horg" op, daar waar een kruis had gestaan. Deze „horg" had eenzelfde beteekenis als een „stallr". Maar zoomin als het kruis voor Aud een fetisch was geweest, zoomin was het voor haar nageslacht de „horg" die er voor in de plaats kwam. Dit past nu eenmaal niet bij den Germaanschen aard, zoolang die gezond is, zoozeer

als het bij primitieven aard schijnt te passen, alles tot fetisch te maken, ook het kruis.

Wij weten wel het een en ander van den beeldeloozen eeredienst der Germanen, maar omdat ruw gesneden „afgodsbeelden" bekend zijn (ook in het Zuiden van ons land is er een gevonden, doch verloren gegaan) en er ook late berichten zijn van beelden in den tempel te Upsala, daarom wordt het eerste over het hoofd gezien, want het past niet in het eenmaal vastgeroeste beeld van „den heiden", waar men zoo vertrouwd mee is geraakt, door valsche voorlichting en zoete verhaaltjes, en dat hier in het Noorden toch geen werkelijkheid is geweest.

XI

EEN HEILIGE PLAATS.

Het woord „geluk" heeft bij ons een oppervlakkige beteekenis; het geluk hangt van het toeval af, het is onberekenbaar en vluchtig. In de wereld, waar de oude Germaan in leefde, was er voor dit „geluk" geen plaats. Wanneer wij iemand een **geluksvogel** noemen, is dit ook weer met de voorstelling verbonden, dat het toeval hem geluk heeft gebracht.

Maar wanneer de Germaan van een **geluksman** sprak, dan was dat iets heel anders, dan was dat het tegenovergestelde van iets toevalligs, dan was dat een kostelijk bezit, dat hij meestal deelde met heel zijn geslacht, dan was dat iets, dat van hem overging op zijn bezittingen, zijn vee en land, zijn wapens en zijn woorden, zijn raad en zijn vriendschap, ja — wanneer hij koning was — op heel zijn volk.

Wij zouden misschien kunnen zeggen: er ging „zegen" van hem uit, daarmee aanduidend, dat dit „geluk" iets heiligs had. Maar nog beter kunnen wij spreken van „HEIL", wanneer wij ons bewust blijven, dat aan dit „heil" krachten verbonden zijn, die **in** den mensch werken, als het ware **uit** den mensch uitstralen en erfelijk zijn van vader op zoon. Het was echter ook in alle „heilige" dingen, in het haardvuur en den haard zelf, of ook in den hoogzetel in het midden der hal, waar de huisheer zetelde, of in den heiligen heuvel, waar de afgestorvenen van het geslacht leefden. Het leven was doortrokken van dit heil; bij den één was het machtiger, bij den ander zwakker, de éène sibbe bracht steeds groote „heillinge" (geluksmannen) voort, het andere moest het met weinig heil doen, maar wee het geslacht waar het heil van opraakte, het moest sterven, onherroepelijk.

Er waren ook „heilige" plaatsen, waar heel het volk samenkwam om te beraadslagen, waar men goeden raad kreeg, waar men de juiste besluiten nam, daar er „heil" van die plaatsen uitging, daar zij als het ware geladen waren met verheven krachten.

Het toeval wil, dat ons iets overgeleverd is van een heilige plaats op de waddeneilanden der Noordzee. Zij die er ons van verhalen, hebben de heiligheid dier plaats niet gevoeld, zij hebben gemeend, die te moeten ontheiligen. Doch laten wij eerst zien, wat zij er ons van gemeld hebben.

Halverwege tusschen het land der Denen en der Friezen ligt Fositeland; in een heilig woud is de bron, waar de bewoners hun water halen. Plechtige vrede heerscht om dit middelpunt van heil, zwijgend haalden de menschen het water en zwijgend keerden zij terug; vee graasde onbekommerd en er werd geen geweld gepleegd.

Toen kwamen omstreeks 700 de zendelingen. Zij betraden deze plaats en toonden hun onverschilligheid voor dit heilige.

De groote kenner van de Germaansche ziel uit die dagen, de Deen Gröbech, legt verband tusschen hetgeen over deze heilige plaats uit den tijd der bekeering is overgeleverd en hetgeen Adam van Bremen ons verhaalt van de Christelijke kluizenaars van het eiland Farria; het moet hetzelfde eiland zijn geweest. Grönbech zegt: „Zij leden een vroom leven, onberoerd door de stormachtige tijden om hen heen; niet alleen behielden zij hun wereldlijke bezittingen in vrede, maar zij werden zelfs bezocht door Wikingen, welke op strooptocht uit waren en die in diepen eerbied hun de tiend betaalden van hetgeen zij geroofd hadden. Natuurlijk waren het God en de goede heiligen, die het land behoedden, en er voor zorgden dat vergeetachtige Wikingen geen scheepsheil en geen zwaardheil (-„geluk") hadden, zoodat zij spoedig ten gronde gingen op zee, of in den krijg vielen, wanneer zij den vrede van het kleine eiland hadden geschonden, al was het ook met de onbeduidendste rooverij."

Zoo hebben die menschen het drie eeuwen later gevoeld (omstreeks 't jaar 1000); er heerschte **nóg** vrede en de plaats was **nóg** heilig in de oogen der Germanen. Grönbech zegt: „Wij doen waarschijnlijk niet aan de eer van deze (nieuwe) hoogen te kort, wanneer wij veronderstellen, dat zij deze plaats aan de duivels hadden ontrukt, of wanneer wij er op wijzen, dat het juist het heil der oude heidensche goden was, dat zij tegen deze goden zelf hadden gekeerd" [1]).

---

[1]) Vilhelm Grönbech: The culture of the Teutons (thans ook in Duitsche vertaling verschenen).

XII

DE BRON VAN HET LEVEN.

De goddelijke machten van den ouden tijd waren tot duivelsche machten gestempeld, maar het oude heil bleef voortbestaan in een Christelijk gewaad, nog eeuwen lang.

Het is uit Rome bekend, hoe men daar vroeger voor alle mogelijke aangelegenheden de hulp inriep van een God of Godin, welke door een tempel met priesters of priesteressen werd vertegenwoordigd. Het doet denken aan de ministers van een ministerie, waarvan men den een voor een handelsonderneming en den ander voor landbouwzaken aanzoekt, en die men, om hen gunstig te stemmen een offer brengt.

Dergelijke voorstellingen kenden de Saga-Germanen niet, en dit komt wel het duidelijkste uit in de voorstelling van „offeren". Het is eigenlijk zóó met deze dingen gesteld, dat ieder gangbaar woord misverstand wekt. Wij zijn zoo gewend bij offeren te denken aan „zoenoffer", dat dit woord al dadelijk reeds voorstellingen opwekt, die wij nu juist eerst moeten vergeten, om ons in te kunnen leven in de Oudgermaansche voorstelling.

Allereerst moeten wij bedenken, dat de verhouding tusschen den mensch en zijn goddelijken Vriend anders was dan bij Oostersche volken, de afstand was veel kleiner, de band menschelijker om zoo te zeggen. Het offer was dan ook nooit een zoenoffer, ook niet een middel om te zien of die God gunstig gestemd was — zooals men een Oostersch despoot gunstig moet stemmen om iets van hem gedaan te krijgen. Zeker zijn er wel voorbeelden ook van overeenkomstige voorstellingen te vinden, maar voorzoover dat niet invloeden

van buiten af zijn, vormen die zeker niet de kern. Grönbeck gaat zelfs zoo ver te zeggen, dat een Germaan die zou vragen aan zijn God om een ja of neen, een komieke figuur zou zijn geweest.

Wat zocht hij dan, wanneer hij „ter bevraging" ging? Deze uitdrukking wijst ons alreeds den weg. Hij ging ter bevraging naar een heilige plaats, of ook wel kon een zoon „ter bevraging" naar zijn moeder gaan, om prophetische raad te krijgen. Doch wanneer hij dan offerde bij een steen of wat ook, dan was dit om te zien, of de tijd rijp was voor zijn onderneming, of hij voldoende heil-macht bezat om het uit te voeren, of hetgeen hij wilde op het punt stond geboren te worden of niet. Wanneer de voorteekens dan zeiden: nog niet, dan moest hij wachten, het offer was nutteloos geweest, doch wanneer zij gunstig waren, dan werd daardoor zijn kracht, zijn heil gesterkt.

Wat zien wij dus? In deze gevallen is het offer een bevragen, een vorschen naar de mogelijkheden, die op het punt stonden werkelijkheid te worden en daarnaast dan een zich sterken, een zich vernieuwen, d.w.z. een sterking en vernieuwing van zijn „Heil".

Daarom zei men ook „heil halen", maar dan was ook alle kracht noodig om het uit te voeren, zijn heil was gesterkt, aan hem lag het, het ten volle uit te buiten.

Waar kwam dit „Heil" ten slotte vandaan? Kwam het van de vrouw, die bevraagd werd, of van den steen, waarbij men offerde? Ja en neen. Alleen de oppervlaakige saga-lezer zal dit denken, maar wanneer wij ons in deze wereld verdiepen, zien wij het anders. Deze dingen als steen, paal of steenhoop of ook een vrouw, die als zoodanig reeds dichter bij den oorgrond der dingen staat, bemiddelen slechts, maar zijn niet zelf de bron van het Heil.

De heiligen en goden der Sagaboeren waren zeer menschelijk, maar wat wij God noemen, dat was nog daar achter. Wanneer wij over God spreken en wij noemen Zijn „eigenschappen", dan weten wij wel dat dit slechts anthropomorphismen zijn, d.w.z. menschelijke begrippen, gebonden aan tijd en ruimte, die wij op God overbrengen, hoewel Hij buiten alle tijd en ruimte is, en wij weten wel dat deze eigenschappen voor God te menschelijk zijn.

De Germaan der Saga's had zijn zeer menschelijken (anthropomorphen) God-Vriend, maar daarachter was het hoogere, waaraan Goden zoowel als menschen deel hadden, dat dikwijls met een onzijdig woord (dus niet manlijk of vrouwelijk) wordt weergegeven. Maar dogmatiek kenden zij niet, zij hadden levende voorstelling.

Grönbeck duidt het aan, met te zeggen: **„God is iets en Hij is iemand"**, en Tacitus sprak van „secretum illud, quod sola reverentia vident", „die geheimenis, welke zij slechts in vrome eerbied zien". Men mag over dezen zin van Tacitus denken zooals men wil, maar het komt toch zeer wel overeen met wat de Saga's ons van die andere Germanen, eeuwen later op IJsland vertellen.

Dit onpersoonlijke, toch soms meer persoonlijk voorgestelde, noodlot te noemen, ware geheel naast de waarheid; wij zouden eerder „de bron van het Heil" kunnen zeggen (al is deze uitdrukking niet oud-Germaansch). Tot noodlot werd dit eerst in den lateren Wikingtijd, maar wij mogen dit verwording noemen, want geloof in den diepen zin, is geen vrees, maar is krachtgevend, het is vertrouwen en geborgenheid en dat was het fatalistische noodlot nooit. Het goddelijke achter de dingen, „de bron van het Heil" was dit des te

meer. De mensch wist zich deel van de groote ordening, dat is geborgenheid — en strijder om die in stand te houden. De kracht en het heil daartoe kwamen van binnen uit, door den mensch, maar de oorsprong, d.i. oorbron lag achter het menschelijke, het omvatte meer dan Midgaard en Godengaard (de idealiseering van Midgaard) het is het Germaansche Godsbegrip, dat overal doorschijnt, al blijft het ook onuitgesproken onuitsprekelijkheid.

„De Germanen gelooven dat in de vrouwen iets heiligs en prophetisch is en zij versmaden den raad van vrouwen niet en achten op hun uitspraken. Onder anderen hebben zij vroeger Albruna en eenige anderen vereerd, niet in slaafsche vereering en ook niet alsof zij hen tot goden wilden maken." Zoo schreef Tacitus in het jaar 98 n. Chr. Nadat hij dan enkele Latijnsche godennamen noemt, waarmee hij Germaansche goden voor zijn lezers aanduidt, besluit hij met de bekende woorden: „Overigens is het volgens hun opvattingen niet met de grootte der goden in overeenstemming te brengen, wanneer men hen binnen wanden (van een tempel) opsluit, of beelden van hen maakt naar menschengedaante; heilige wouden en open plaatsen wijden zij, en met godennamen roepen zij aan, dat geheimzinnige, dat zij slechts in vromen eerbied aanschouwen." Het is zeer wel mogelijk, dat dit een van die gemeenplaatsen is, welke wij in de volkenkundige studies van dien tijd meer aantreffen, dat het werkelijke leven hier in een schema geperst is, waardoor het „geïdealiseerd" wordt. Geïdealiseerd met de voorstellingen van beschaafde lieden van het toenmalige Rome. Heden ten dage is het veelal nog de gewoonte andersom te werk te gaan, door reeds van te voren alle „hoogere" vorm

van religie uit te sluiten als onvereenigbaar met het lage kultuurpeil der Germanen. Het is te begrijpen, dat men van dien kant met een bevredigend knikken kennis nam van de critiek op dezen zin uit Tacitus. Maar deze lieden vergaten, dat al was deze critiek ook gegrond, het toch mogelijk was, dat het Germaansche geloof uit de eerste eeuw onzer jaartelling zich zonder al te veel dwang in dit schema liet persen. Er is een ander schema, dat het Germaansche geloof als „polytheïsme" en „afgodendienst" wil zien en nu is vraag maar, of het zich even gemakkelijk in dit schema laat persen.

De lezers, die deze beschouwingen over Oud-Germaansch leven hebben gevolgd, zullen begrijpen, dat het laatste schema onbruikbaar is, het eerste (van Tacticus) een kern van waarheid bevat, evenzeer als dat, wat hij over de vrouw zegt, zoo juist is. Zeker mogen wij er uit opmaken, dat de Germanen op open plaatsen in het bosch vereerden en dat daar geen godenbeelden stonden. Om nog een oogenblik in dezen tijd te blijven, kunnen wij er aan herinneren dat Civilis, toen hij meende dat het oogenblik gekomen was het Romeinsche juk af te schudden, de edelen van zijn stam en de besten onder de vrije mannen op een heilige plaats in een bosch samenriep, „onder het voorwendsel van een gastmaal", zegt Tacitus. Hier heeft de Romeinsche schrijver niet begrepen, wat er gebeurde, het was geen gastmaal, maar een „heilig maal", waarbij verdragen gesloten en eden gezworen werden. Op deze plek zullen de heerteekens gestaan hebben, mogelijk is het ook dat een paal, een steen of steenhoop het eigenlijke middelpunt vormde, ook wat „heiligheid" betreft. Wij weten niet veel over dezen tijd in onze streken, maar de gegevens die wij hebben, samenvoegende, krijgen wij een beeld,

dat overeenkomt met wat wij van de Noord-Germanen in den Wikingtijd zoo uitvoerig weten, acht eeuwen later.

En dan willen wij dat beeld niet in een schema drukken, niet in het ietwat „ethische" van den Romeinschen schrijver, maar ook zeker niet in het schema dat de godsdienstvormen in -ismen indeelt en denkt, daarmee alles te hebben gezegd: Wat waren die heidenen? Polite̊ïsten, en dan punt. Maar zoo eenvoudig is het niet. De gemakzuchtige mensch, die zich met een schema en een uit het hoofd geleerd lesje tevreden stelt, zal nooit een tijd begrijpen, die anders is dan de zijne. Het eerste wat wij moeten leeren inzien is, dat die tijd vooreerst alleen van zichzelf uit begrepen kan worden, dat wij daarom alle -ismen en schema's moeten thuislaten, omdat schema's niet het uitgangspunt, maar het resultaat van inzicht moeten zijn, opdat zij niet dood, maar vol leven zijn. Want het is toch **l e v e n** dat wij willen meeleven, naleven, inleven. Het zijn geen doode afgeleefde vormen, waar wij belang in stellen, maar wij zoeken naar het levend geloof, de levende kunst, of kortweg den levenden Germaan van voor duizend jaar. Zijn wij zelf verstard, leven wij zelf nog slechts in afgeleefde vormen, die eens een inhoud hadden, dan zal het leven van voor 1000 jaar zich ook niet aan ons openbaren, dan blijft het dood zooals wijzelf dood of halfdood zijn. Dan zijn wij ook vol vooroordeelen en veroordeelen met één woord: polytheïsme!

Maar wanneer wij zelf leven, dan worden die verre tijden doorzichtiger, dan herkennen wij het leven van toen, want het was het leven van menschen met onzen aanleg. Dan leggen wij ons niet neer bij godennamen en gaan mythologie niet als een leer of als dogmatiek duiden, maar dan zien ook wij **achter namen en woor-**

den die „geheimenis in het heilige bosch", „de bron van het Heil".

Wanneer wij, menschen der 20e eeuw, elkaar willen helpen een beter begrip van onze heidensche voorouders te krijgen, opdat wij hierdoor ook onszelf beter leeren begrijpen, dan staan wij voor de moeilijkheid, die in deze korte beschouwingen ook telkens bleek, dat wij mèt onze benamingen en woorden, ook onze begrippen meebrengen en overplanten naar dien tijd. En dat is het juist wat wij niet willen, wij willen juist andersom een inhoud die ons ontvreemd is, weer terugvinden door dit ons verdiepen in dien heidenschen tijd.

Hiermee maken wij de wetenschap vruchtdragend voor het **leven**, ons leven. Wij moeten daarbij steunen op de wetenschap, maar zijn geen wetenschap en ook ons directe doel is anders. Dit eischt ook andere middelen.

Wanneer wij daarom bepaalde begrippen steeds weer naar voren brengen en die samenvatten met een slagwoord, dan is dat voor ons doel gerechtvaardigd, maar wij dienen ons voor oogen te houden, dat wij hiermee weliswaar niet willekeurig handelen, maar toch iets doen wat de wetenschap nooit mag doen.

Wij hebben dit hier gedaan met het woord **„Heil"**.

Wanneer het oud-Germaansche leven voor ons niet een verzameling merkwaardigheden en curiositeiten zal blijven, maar een stuk van **ons** leven worden, dan moeten wij het als een **geheel** leeren zien, en daarbij hielp het begrip „heil", als verzamelbegrip, als slagwoord zoo gij wilt, bijzonder goed. Want dit woord is aan den eenen kant wat ongewoon, dus niet belast met uitgeleefde, inhoudslooze voorstellingen en aan den anderen kant nog levend genoeg om — als een drooge spons in

het water — zich met nieuwen inhoud vol te zuigen, zoodra wij het maar een inhoud geven. En die inhoud levert het oud-Germaansche leven als vanzelf, al kende dat ook een reeks van begrippen en woorden, die wij telkens met dit éène noemen. Wij willen echter de oud-IJslandsche woorden niet gebruiken, (wij deden het al bij „blot") om alle schijn-geleerdheid te vermijden en om het vooral levend te maken. Vertaalden wij met „vrede", „ziel" en dergelijke woorden, dan zouden wij geen kans krijgen deze „verzadigde" woorden den nieuwen (ouden) inhoud te geven. Zoo spraken wij van „het heil in het bier", waar „biervrede" misschien juister was geweest. Maar „vrede" heeft te veel inhoud, terwijl wij in „heil" een nieuwen inhoud, een nieuw begrip kunnen doen herleven.

Dezen inhoud langzaam aan aanschouwelijk te maken en te doen groeien, **te doen beleven,** dat is het doel.

Deze korte verantwoording meenden wij hier den lezer schuldig te zijn.

XIII

MODERNE HEIDENEN?

Er zijn wel eens menschen, die het bedenkelijk vinden, wanneer wij met enthousiasme over de Germanen spreken, want „die waren toch heidenen". Zeker **waren** zij dat, zooals zij **thans** voor een deel Christenen zijn, maar waar wij vooral belang in stellen is **de wijze waarop zij heidenen of christenen waren en zijn,** want daarmee dringen wij tot de kern van het Germaansche wezen door. En wie mocht meenen dat dit reeds naar „modern heidendom" riekt, is wel slecht op de hoogte

van onzen tijd. Wij weten toch allen, hoe de zending en de missie vroeger het Christendom in een uitgesproken „Europeeschen" vorm brachten en hoe men daarvan is teruggekomen.

Wij zouden dit de volksche richting bij de bekeering kunnen noemen, die het Christendom aanpast aan de behoeften van vreemde rassen en volken. Wij, Germanen van het Noorden, zijn indertijd anders bekeerd en de gevolgen zijn niet uitgebleven. Wanneer wij echter thans terugblikken, en deze voor de Germaansche kultuur zoo hoogst belangrijke periode willen gaan begrijpen en wanneer wij dan het „heidendom" dier Germanen anders bezien dan zij, die er niets van weten te vertellen, dan dat het „heidenen" waren en dat wij er zoo weinig van weten, omdat de bronnen zoo schaarsch zijn, dan vinden wij het belachelijk, wanneer wij daarom voor moderne heidenen worden uitgemaakt. Wij weten ook wel, dat de bronnen voor ons kleine landje schaarsch zijn, dat die vernietigd zijn, verloren voor altijd. Maar wij weten dat er andere bronnen zijn, rijk en zuiver voor wie geleerd heeft te lezen en wij weten ook dat het heidensche geloof hier en ginds (d.i. het Noorden en vooral IJsland) in de kern hetzelfde was. Het is onbegrijpelijk, dat die bronnen reeds zoolang bekend zijn en toch zoo weinig benut en doorvorscht, het is zelfs opmerkelijk, maar hoe ook — die tijd is voorbij. Met een waar enthousiasme verdiepen wij er ons in. Het is te vergelijken met het enthousiasme, waarmee eens de Grieksche oudheid hervonden werd en later de vroege Arisch-Indische kultuur. Vanwaar dit enthousiasme? Omdat wij in deze kulturen de verwantschap met de onze herkenden. Hoeveel te meer is het enthousiasme te begrijpen, nu wij onze vroege bloedeigen kultuur terugvinden nu wij ons eigen wezen

beter leeren begrijpen, door het te zien in het heidensche kleed van die eeuwen, vóór de machtige invloeden van het Zuiden het overspoelden. — Wanneer in het Noorden aan onze waddenkust bij storm, ver uit de tegenwoordige kustlijn het zand is weggespoeld en voor een korten tijd de oude ondergrond bloot komt, en wij zien dan duidelijk akkerbodem met de daarin getrokken voren van den ploeg, dan overkomt ons een wonderlijk gevoel. Hebben zij daar gewoond, onze voorouders? hebben zij ook daar op hun terpen gezeten, zooals Plinius ze beschrijft? Ja, dat hebben zij! En ons overkomt een heel ander gevoel, dan wanneer wij hetzelfde zouden zien, ergens in een vreemd werelddeel, waar de woestijn of ook de zee oud cultuurland had bedekt. In ons wordt wakker het besef van den strijd tegen de zee en wij denken aan het reddingswezen langs onze kusten, aan dijkenbouw en stormvloeden en wij beseffen, hoe ons volk verbonden is met de zee. Ons volk heeft de zee lief en strijdt er tegen, dat is het wonderlijke van die grens, de brandingslijn.

Maar er is ook een andere brandingslijn, een geestelijke, die in het Zuiden loopt, minder scherp te trekken, minder zichtbaar voor het lichamelijke oog, maar niet minder werkelijk. En het is merkwaardig hoe wij daar hetzelfde zien: altijd weer wordt de Germaan door het Zuiden aangetrokken en altijd weer moet hij er tegen strijden, maar er is een verschil: alleen aan deze Zuidelijke brandingslijn vinden wij menschen, die het dwaasheid vinden dijken op te werpen, daar zijn menschen, die er zich over verheugen dat in den bekeeringstijd het Zuiden de Germaansche landen overspoelde, zooals wij het zeiden. Zij wilden wel dat het Zuidelijk zand de akkers bleef bedekken, opdat Ger-

maansche levenshouding in de geestelijke dingen zichzelf zou vergeten.

Maar zij vergeten één ding: het aangeborene sterft nooit, zoolang de keten der geslachten niet afbreekt; het kan onder het zand raken, het kan onkenbaar, onzichtbaar blijven, verknoeid en verbasterd naar het schijnt, maar het blijft in wezen onveranderd en eens komt de tijd dat het zand weer wordt weggegraven, dat de oude akkerbodem weer vrucht draagt.

Wij graven naarstiglijk! Welke nieuwe oogst de oude akker weer zal leveren weten wij niet; misschien beleven wij het niet eens meer — het is in Gods hand en — — wij vertrouwen.

